

Sverigekontakt

En tidning för all världens svensktalande | Nr 4 december 2023

Event i Reykjavik
Läromedel till Kyiv

*Luciatradition
på Mallorca*

FRÅN DICKSONSGATAN

Usch, vilken kall höst det har varit. September var fin, men redan i oktober slog kylan till. I Göteborg alltså – vädret runt om i Sverige varierar kraftigt som de flesta av er vet. Och mörkt blev det som vanligt. När ni läser detta så har det kanske redan vänt – dagarna blir längre igen strax före jul.

I politikens värld har regeringen mycket att stå i. Det är anslutningen till NATO som Turkiet och Ungern obstruerar, det är gängbråk i Sveriges större städer, det är inflation – visserligen minskande, men ännu inte nere på de önskade två procenten. Det är ont om lärare, ont om sjuksköterskor, ont om officerare, ont om busschaufförer, ont om poliser och så vidare. Det är däremot gott om restauranger och kaféer – människor unnar sig att gå ut, vilket är mycket trevligt. Detta trots tämligen höga räntor på de många lån som en stor del av svenskarna har. Vissa menar att det finns ett uppdämt behov av att komma ut efter pandemin och att pandemin gav många en möjlighet att spara pengar. Att turista i Sverige har blivit betydligt billigare för utländska resenärer då den svenska kronans värde har fallit ordentligt under senare tid.

Island

Sverigekontakt har som tidigare nämnts fått Skolverkets uppdrag att stödja svenskundervisningen på Island. I början av november genomförde föreningen ett event i Reykjavik där gymnasieelever, universitetsstudenter och en svensktalande allmänhet gavs möjlighet att lyssna till föreläsningar om ny svensk skönlitteratur, trender i svenska språket samt problem i samband med översättning från isländska till svenska. Ett hundratal personer deltog i arrangemanget som ägde rum i en vacker lokal i operahuset Harpa.

Böcker till Ukraina

Sverigekontakt har tillsammans med förlaget Natur & Kultur skänkt läromedel i svenska till 150 elever vid Skandinaviska gymnasiet i huvudstaden Kyiv i Ukraina. Vi på Sverigekontakt vill tacka Natur & Kultur för dess generositet och det goda samarbetet. Mer om detta på sidorna 10–11.

Baltikum

I oktober arrangerade Sverigekontakt tillsammans med Svenska institutet och

Sveriges ambassad i Riga den så kallade Baltikumkonferensen för svensklärare verksamma i de baltiska staterna och vid Svenska centret i Minsk, Belarus. Ett femtiotal lärare deltog. De arbetar till vardags vid så skilda lärosäten som universitet, gymnasieskolor, vuxenutbildning och som privatlärare gentemot företag som önskar svenskundervisning för vissa anställda. Under konferensen fick deltagarna lyssna till föreläsningar om bland annat uttalsundervisning, språkvård, språkpolitik och Chat GPT. Isabelle Ståhl talade om sitt författarskap och läste ur sin senaste roman Eden.

Madrid

I Madrid möttes i början av oktober ett hundratal lärare och administratörer från svenska utlandsskolor. Det finns i dagsläget endast 14 svenska utlandsskolor som är godkända av Skolverket, varav merparten ligger i Spanien. Det var inte så länge sedan det var dubbelt så många svenska utlandsskolor, men de svenska företagen skickar ut allt färre medarbetare från Sverige till fabriker och kontor i utlandet. Dessutom orsakade pandemin att många svenska familjer med barn återvände till Sverige. Men, som sagt, ett hundratal engagerade deltagare dök upp i Madrid och bjöds på ett innehållsrikt program. Och inte minst viktigt är att skolpersonal av skilda slag får träffa varandra och utbyta kunskap och erfarenheter. En sak är säker, eleverna vid de svenska utlandsskolorna får god undervisning i relativt små grupper av högpresterande lärare.

Skriftserie

Sverigekontakt kommer under några år ge ut en serie häften med texter från tidningen Sverigekontakt. De är samlade i olika teman och skriftserien börjar med ett urval av Arne Johnsons litteraturkrönikor från åren 2012–2023. Häftet skickades ut i oktober till de som i Sverigekontakts medlemsförteckning är registrerade som vuxenlärare. Är du intresserad av ett exemplar, kontakta lars.bergman@sverigekontakt.se. Krönikorna påminner oss alla om den betydelse litteraturen har för våra liv.

Sommarkurs 2024

Sverigekontakt kommer att genomföra en

treveckorskurs i svenska till sommaren.

Den kommer även 2024 att gå av stapeln på Kalix folkhögskola med start i slutet av juli. Mer information finns på vår hemsida www.sverigekontakt.se senast i januari 2024. Håll ögonen öppna!

Lützen

Gustav II Adolf uppmärksammades på sedvanligt sätt i Lützen den 6 november. Många svenskar närvarade, bland annat Akademiska kören från Göteborg och en arrangerad bussresa från Sverige i Svenska Dagbladets regi.

Bokpaket

Sverigekontakt brukar under oktober/november skicka ut ett litet bokpaket till svenska skolor i utlandet och till den kompletterande svenskundervisningen världen över. Det harns tyvärr inte med i år utan kommer att ske en bit in på nästa år. Läsning bland barn och unga är något som alltid bör prioriteras och därför vill vi upprätthålla denna urgamla tradition med bokutskick. Dessutom tror vi på boken i pappersform! Att öppna en bok är nog den enklaste vägen till både kunskap och livserfarenhet.

Stipendiefonden för svensk utlandsungdom

Denna Stipendiefond har under senare år breddat sin verksamhet och delar ut medel till ett antal olika ändamål – bland annat till elever vid svenska utlandsskolor, till elever som gör utbytesår på en svensk utlandsskola, till TISUS-tester, till sommarkurser i svenska och, men inte minst, till svenska skolföreningar i utlandet. Det finns förstås vissa krav förknippade med möjligheten att få pengar. Gå till stipendiefondens hemsida www.stipfond.se och läs mer. Ansökningsperioden börjar 1 februari för läsåret 2024/25 och avslutas 30 april – vänta inte för länge med din ansökan! Observera att denna fond inte har med Sverigekontakt att göra – om du behöver ytterligare information så vänd dig till stipendiefonden som har sitt kansli i Stockholm.

God jul

önskar vi alla till er alla. Vi i Göteborg önskar oss en vit jul, men det gör väl knappast ni ”down under”.

Lars Bergman
Generalsekreterare
lars.bergman@sverigekontakt.se

Sverigekontakt
utges av
föreningen Sverigekontakt

Föreningen Sverigekontakt har medlemmar över hela världen som talar svenska och är intresserade av Sverige, svenskt språk och svensk kultur. Föreningen är en ideell organisation med ursprungligt ändamål att hjälpa svenskar och svenskättlingar i utlandet att bevara kontakten med det gamla landet. Numera är verksamheten framför allt inriktad på att främja det svenska språket i världen.

**Redaktör och
ansvarig utgivare:** Lars Bergman

Tryck: Tregraf 2023
ISSN 0346-2439

Layout: Designstudio And Yellow

Sverigekontakt
Box 53066
SE-400 14 Göteborg
Tel. 031-81 86 50
info@sverigekontakt.se
Besöksadress: Dicksonsgatan 6

Bankgiro: 420-5670

Sverigekontakt 4/2023

110:e årgången
Lösnummerpris 30:00 kronor.

För ej beställda manus ansvaras ej.

www.sverigekontakt.se

Omslag: Jul på nöjesparken
Liseberg i Göteborg.

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

Det är som nu går mot sitt slut är egentligen det första hela året efter den värsta pandemitiden, det första som inte fortfarande präglats av den extraordinära situation som den hemsökelsen skapade. Dags således att blicka tillbaka på detta verksamhetsår och eventuellt dra en del slutsatser.

Ytligt sett har nu mycket blivit normalt igen. Föreningen har återupptagit de tidigare ständigt upprepade arrangemangen, varav en hel del fick pausas ett tag. Så länge man håller sig till det gångna årets kalendarium, ser sålunda det mesta välbekant ut.

Styrelsearbetet har egentligen aldrig behövt få något totalt stando, men sammanträdena fick ju under en period bli digitala, med allt vad det innebar. Stundom har det hävdats att många upptäckte möjligheter att rationalisera just sammanträden och fann vinster i detta, men i praktiken hann de flesta bli hjärtligt trötta på att samlas som frimärken på en datorskärm. Människan insåg att hon har en del grundläggande mänskliga behov. Kontakt till exempel.

Hur som helst har föreningens styrelse återgått till sina fysiska möten under året. Vi vill gärna tro att det befrämjat resultatet också. Ledamöterna känner sig mer delaktiga, och ökad aktivitetsgrad är ju en god sak i sig. Själva den mänskliga samvaron stimulerar kreativiteten.

Andras aktiviteter som vi tidigare regelbundet deltagit i har också återupptagits. Så har Skolverkets sammandragningar av svensklärare och fortbildningskurser för samma kategori hållits både förhållandevis nära och mera fjärran i världen. Föreningen har funnits på plats.

Våra egna kurser, som brukar upprepas med jämna mellanrum, har också återupptagits. Sommarkursen har under ett par årtionden genomförts i samarbete med Billströmska folkhögskolan på Tjörn, ofta i samverkan också med Svenska institutet, men villkoren har ändrats och sedan några år står den möjligheten inte längre till buds. I somras hade kursen i stället flyttats till Kalix, som erbjuder andra spännande miljöer.

Svensklärare på olika håll i världen, över hela världen, gör sammantaget ett fantastiskt arbete. Deras betydelse för Sveriges rykte utomlands kan knappast bedömas i detalj, men den kan inte heller överdrivas. Inte minst i tider när det svenska anseendet av olika skäl naggas i kanten får deras insatser en alldeles särskild dimension.

I våras träffade vår förening en stor och

entusiastisk grupp svensklärare i Australien. Där rörde det sig till största delen om svenskfödda lärare, som undervisade elever med åtminstone en svensk förälder i kompletterande svenska. Detta innebär att de läser svenska vid sidan av normal skolgång i annan form.

Varje höst sedan mer än trettio år tillbaka hålls en svensklärarkonferens i någon av de tre staterna Estland, Lettland och Litauen. I år stod Riga på tur. Det är alltid lika stimulerande att möta dessa grupper av svensklärare. Man slås av den kunskapsnivå de representerar och vilken entusiasm de visar inför uppgiften.

På senare år har ju föreningen upparbetat sina kontakter österut, förutom i Baltikum även i Belarus, Ryssland och Ukraina. Föreningens arbete påverkas naturligtvis högst menligt av att förhållandet mellan just dessa stater rätt nyligen blivit så svårartat. I stället kom svensklärare i Ukraina att stå i fokus för föreningens uppmärksamhet genom en särskild satsning under sommaren. Ett dussintal av dem samlades till en svensklärarkurs i föreningens lokaler i Göteborg. Kursen fick goda vitsord vid utvärderingen, men det viktigaste var kanske ändå att deltagarna fick tillfälle att diskutera med varandra (och kursledarna) under mera normala förhållanden. Nästan all undervisning hemmavid hade de bedrivit i digital form sedan krigets utbrott.

Slutligen har föreningen under året fått ett särskilt uppdrag att stödja svenskundervisningen på Island. Detta är ett åliggande som den svenska ambassaden i Reykjavík tidigare haft, men det har befunnits vara en underlig uppgift för en beskickning, och därför har det nu förts över på Sverigekontakt. Som en inledning på detta åtagande ordnades nu i höst ett arrangemang för skolungdom och ett annat för allmänheten i det anslående evenemangshuset Harpa i Reykjavík. Det var välbesökt och uppskattat. Fortsättning följer.

Vi kan konstatera att våra insatser är efterfrågade även efter det hack i maskineriet som coronatiden gav upphov till. En del kom då av sig, men nu rullar det på igen. Vi passar på att tacka alla för det gångna verksamhetsåret och hoppas att de helger som årstiden medför skall bli lyckosamma.

Bo Ralph

Eleven i fokus vid Madridkonferens

I mitten av oktober samlades 13 av 14 svenska utlandsskolor i ett höstvarmt och vackert Madrid, dels för fortbildning, dels för alla de viktiga möten och samtal en konferens för med sig.

Jenny Dettmann, rektor för Internationella Skandinaviska skolan i Madrid, inledde med att hälsa alla välkomna. Skolan ligger i ett välbärgat område lite utanför Madrid, så välbeställt att de höga häckarna gör att man faktiskt inte ser de jättelika husen. Gatorna är tomma så när som på någon enstaka joggare i sällskap med en hund, modell större. Helt enkelt en annorlunda inramning på en konferens. Vi träffades i skolans lokaler där 400 elever studerar och ca 70 anställda arbetar i enlighet med brittiska och svenska styrdokument.

Första föreläsare var Anna Tebelius Bodin som är pedagog och föreläsare med specialområde hjärnan. Hon förklarar det som många vet men som nu bekräftas; uppmärksamheten dras till det som ger mest stimulans. Hjärnan har en del som automatiskt tar in information, som det vi hör, ser och läser. Hjärnan har också en del där vi processar det vi har uppfattat, det vill säga, en del där våra tankar föds. Anna Bodin poängterar att vi bara kan komma ihåg det vi har tänkt. Hur kan då en lärare veta att en elev har "tänkt"? Jo, eleverna måste komma till uttryck, prata och diskutera det som sagts under en lektion, genom att till exempel ställa frågor för att visa att de faktiskt har tänkt kring det de har hört. Eleverna måste också känna sig trygga och sedda i sin lärmiljö.

Annas föreläsning följdes av lunch där just alla viktiga möten ägde rum. Möten

där det pratas om antal elever, fler eller färre efter än före pandemin, beställning av skolböcker, fördomar kring södra Spanien, utbytesresor till Sverige, storyline och andra pedagogiska idéer med mera med mera.

På eftermiddagen fortsatte temat med eleven i fokus och nu fanns tre parallella spår att välja mellan: lärmiljö, specialpedagogik och psykisk ohälsa.

Konferensen fortsatte med information från Skolverket och Linda Blomdahl och Kristin Nordbäck. Linda är ny på sitt uppdrag och hon berättade att hon tidigare arbetat som lärare, rektor och en kort tid varit på Svenska skolan i Hamburg.

Hon talade om de stundande nationella proven som ska göras digitalt, att Skolverket ska få en ny generaldirektör, och hon nämnde också AI, skolans senaste utmaning.

Svensk Utlandsundervisnings Förening (SUF) representerades av Denise Norrestad, rektor i Marbella och av Tommy Isaksson, rektor på Teneriffa. De hoppades att många skolor använder Polyino, som är ett digitalt bibliotek där det finns över 7000 titlar för F-9, och dessutom finns det, till ett flertal böcker, ett pedagogiskt material. SUF delar ut stipendier till elever på utlandsskolor och ordnar en friidrottstävling - SUF-VM. Nytt är nu en schacktävling, SUF-EM i schack, som startar vårterminen 2024. Tommy lyfte också fram Läsutmaningen och hoppades att många skolor ville delta. Mer information finns på SUF:s hemsida.

Lars Bergman, Sverigekontakt, talade om hur föreningen i Göteborg kan hjälpa och stötta utlandsskolor med bland annat små kulturbidrag. Han nämnde också Stipendiefonden för svensk utlandsungdom där föräldrar bland annat kan söka pengar

för sina barns terminsavgifter.

Så kom lördagen med pigga och glada konferensdeltagare som kvällen innan ätit tapas, lyssnat på skolans orkester, dansat och talat sig hessa med varandra.

Caroline Byström, psykolog och verksamhetschef för Modigo, inledde förmiddagen med ett pass om elever med NPF-problematik (neuropsykiatrisk funktionsnedsättning). Hon berättade hur diagnosen för ADHD och autism ställs, efter en lista med symptom, och hon gav en bild av hur dessa barn kan agera i skolan samt hur problematiken kan se ut. Föreläsningen fokuserade även på hur pedagoger kan agera för att bättre möta dessa barn. Föräldrarna spelar en viktig roll i dessa barns liv och det viktiga samarbetet med dem betonades.

Dagens sista talare var Lena Cygnel, studie- och yrkesvägledare (syv) på Svenska skolan i Fuengirola. Rubriken var "Motiverande samtal i skolan" och syftet var att informera om hur en professionell vägledning kan gå till. Ofta vet eleverna inte vad de är bra på och de behöver hjälp med att hitta svaret för att sedan kunna gå vidare. Eleverna står inför olika valalternativ och de behöver ha färdigheter att fatta och genomföra beslut, med andra ord behöver de utveckla en valkompetens. Alla i skolan kan ägna sig åt motiverande samtal, inte bara syv menade hon. Motiverande samtal definierades, och publiken fick modeller för att genomföra dessa.

Sedan kom uppbrottet och det hördes flera, "vi ses snart", "vi håller kontakten", "mejla mig", "snälla skicka dina fina idéer till mig" etc, etc...Med andra ord en konferens precis som en konferens ska vara.

Text: Eva Hedencrona

Anna Tebelius Bodin

Skolkör

Gruppsamtal

Ambassadör Karin Höglund hälsar välkommen

Isabelle Ståhl

Svensklärarkonferens i Riga

När hösten målar träden i en färgsprakande palett av gult, rött och brunt samlas svensklärare från Baltikum och Belarus för en givande konferens, arrangerad av Sverigekontakt i samarbete med Svenska institutet och Sveriges ambassad i Lettland. Årets möte ägde rum i Lettlands huvudstad Riga 19-21 oktober, en plats med historiska kopplingar till Sverige från 1620-talet.

Redan på torsdag kväll förenades deltagare och arrangörer på mottagningen hos Sveriges ambassadör Karin Höglund, som öppnade sitt residens för oss med värme och generositet. Det blev en perfekt inledning på konferensen, där skratt och samtal snabbt fyllde lokalerna när svensklärare och Sverigefrämjare återsågs efter ett års uppehåll.

Konferensen inleddes på fredagen med en informativ presentation av Sverigekontakts generalsekreterare Lars Bergman, som delade insikter om olika sätt att främja kunskap om Sverige genom projekt och aktiviteter. Viktor Hennius från Svenska Institutet fördjupade oss i institutets stöd till svenskundervisning globalt, inklusive sommarkurser, bidrag till gästföreläsningar och evenemang, samt stipendier för studenter och lärare.

Årets konferens fokuserade på språkriktighet, språkvård, uttal och uttalsundervisning. Första föreläsningen hölls av Johanna Einarsson, adjunkt i svenska som andraspråk vid Institutionen för svenska,

flerspråkighet och språkteknologi, Göteborgs universitet. Johanna delade med sig av metoder och inlärningsstrategier för att öva och undervisa uttal. Efter teoridelen fick vi själva testa metoderna i praktiken.

Bo Ralph, professor emeritus i nordiska språk, ledamot i Svenska Akademien och styrelseordförande i Sverigekontakt, höll ett föredrag om språkriktighet, språkvård och språkpolitik. Professor emeritus i nordiska språk, Anna Hannesdóttir, berättade om språkklimatet i Sverige nu och genom tiderna. Språkklimatet är inte statiskt utan förändras i takt med samhällets utveckling. Teknologiska framsteg och klimatförändringar kan ha en inverkan på språket, och påverkan från andra språk kan leda till skapandet av nya termer och uttryck för att svara på samhällsutmaningar och förändringar.

Författaren Isabelle Ståhl talade om hur skrivandet har hjälpt henne att hitta hem i världen. Hennes barndomsfantasier fick ett nytt spelrum genom skrivandet. Isabelle Ståhls debutroman "Just nu är jag här" var självbiografisk skönlitteratur. Vi fick möjlighet att lyssna på flera utdrag ur hennes andra bok "Eden".

Lise-Lotte Ryberg, Lettlands universitets nya svensklektor, presenterade digitala lärresurser för språkundervisning och delade användbara tips om hur ChatGPT kan vara ett effektivt verktyg för att förenkla och för-

korta olika moment inom undervisningen.

Så avslutades ännu en givande och inspirerande konferens för svensklärare i Baltikum och Belarus. Ett stort tack till arrangörerna Sverigekontakt, Svenska institutet och Sveriges ambassad i Lettland för att ha möjliggjort denna mötesplats.

Sist men inte minst vill jag tacka alla deltagare för de givande diskussionerna och det utbyte av idéer som har skapat en atmosfär av lärande och samhörighet. Må vi ta med oss dessa erfarenheter tillbaka till våra klassrum och sprida entusiasmen för det svenska språket och kultur. Tills vi ses igen nästa år, önskar jag er alla en fortsatt inspirerande och framgångsrik tid som ambassadörer för det svenska språket. Tack för en fantastisk konferens!

Text: Aija Medinika, svensklärare i Lettland

Svenskporten från 1698

Svenskaktivitet på Hanaholmen

Seminariet Sverigepakiet 2023 "Att jobba och plugga i grannlandet" – information och språkinläring med hjälp av ett mobilspelet

Seminariet Sverigepakiet med temat "Att jobba och plugga i grannlandet" hölls den 13 november på Hanaholmen – kulturcentrum för Sverige och Finland. Seminariet har arrangerats i cirka 15 år. Syftet med seminariet är att ge universitets- och högskolestudenter information om Sverige samt möjlighet att använda svenska under en eftermiddag. Lokalföreningen Sverigekontakt i Finland, tillsammans med nätverket Svenska.nu och högskolorna Arcada, Haaga-Helia och Laurea, ansvarade för planeringen och arrangemangen för seminariet. Ekonomiskt stöd erhöles från Kulturfonden och Sverigekontakt. Ungefär 70 studenter och lärare deltog från de nämnda tre högskolorna samt från Aalto-universitetet och Helsingfors universitet.

Årets seminarium hade temat att jobba och plugga i grannlandet. Två inspirerande talare delade med sig av sina erfarenheter som finländare som arbetar i Sverige och som svensk som studerar i Finland. Den första talaren, Mia Berglund, växte upp i Finland och studerade vid Svenska handelshögskolan i Helsingfors. Arbetslivet och karriären tog henne först till Australien och sedan tillbaka till Finland. År 2020 flyttade hon till Sverige. Mia berättade om arbetslivet i Sverige samt om att starta sitt eget konsultbolag. Hon betonade hur viktigt det är att kunna språk. Enligt Mia kan språk-

kunskaper öppna nya världar och till och med ge högre lön.

Den andra talaren, Emil Welvestam, har sina rötter i Gnesta kommun i Södermanland. Sedan sex år tillbaka har han bott i Finland och studerat statskunskap på svenska vid Helsingfors universitet. Han berättade om hur han, som svensk, har upplevt skillnader mellan Sverige och Finland när det gäller vardag och studier. Även om man klarar sig på svenska i Helsingfors, har Emil stött på skillnader mellan sverigesvenska och finlandssvenska. I Sverige säger man till exempel "sötpotatis", "overall", "förhoppningsvis", "övergångsställe". På finlandssvenska heter de motsvarande orden "batat", "halare", "hoppeligen", "skyddsväg".

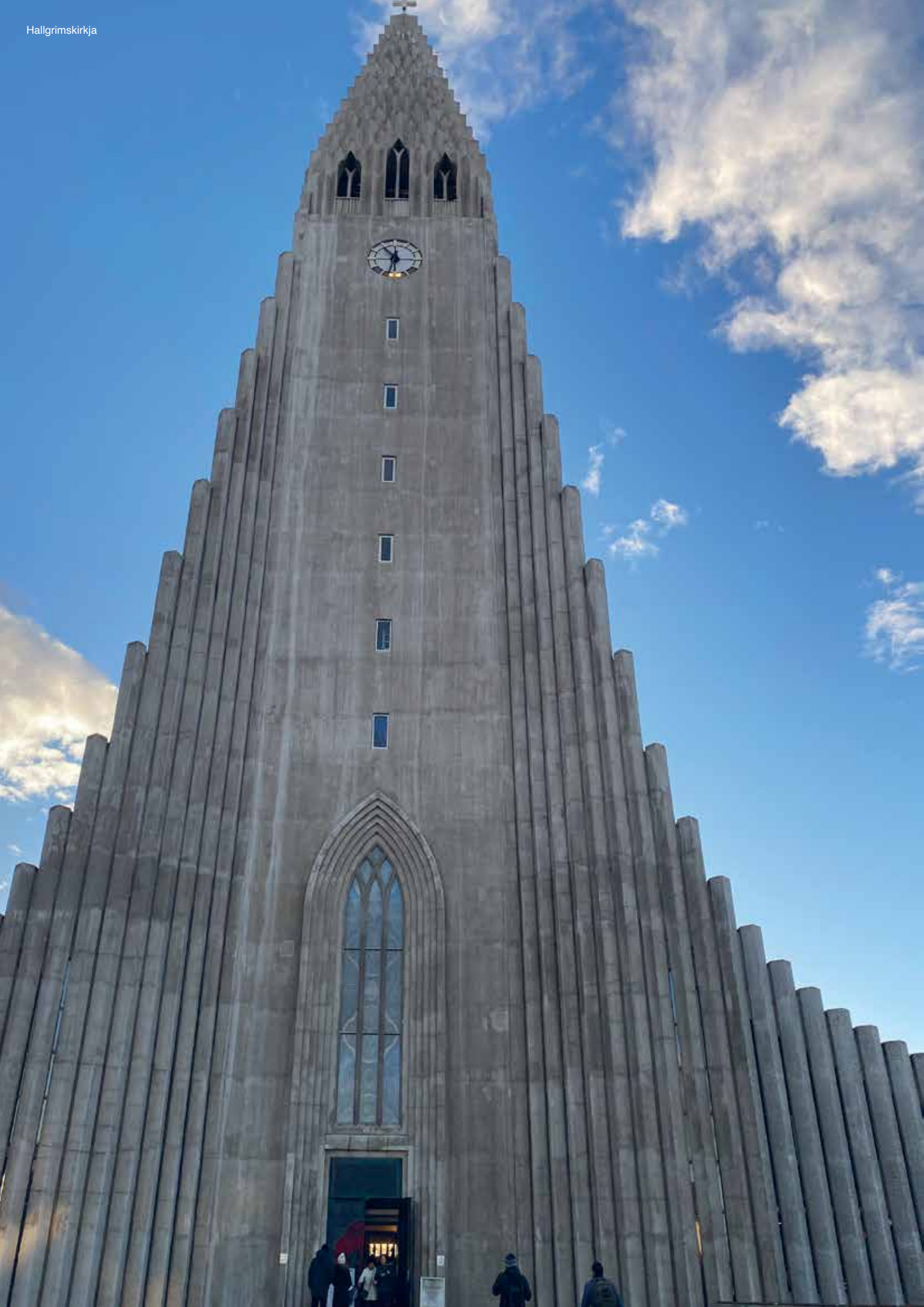
Under de cirka 15 år som seminariet Sverigepakiet har arrangerats har det utvecklats baserat på den respons som deltagarna har gett. I år ville projektgruppen engagera deltagarna genom ett mobilspelet som heter Seppo. Studerandena delades in i grupper, och en av gruppmedlemmarna loggade in på mobilspelet för att fungera som gruppens sekreterare. Målet var att besöka de 15 uppgiftsstationerna som projektgruppen hade förberett runt kulturcentrum Hanaholmen och samla så många poäng som möjligt. På stationerna fanns olika uppgifter som grupperna skulle besvara. Det kunde vara frågor vars svar fanns någonstans nära stationen eller att intervjua en svenskspråkig person och sedan återge svaren som ljudinspelning, video eller text. Det fanns även kreativa

uppgifter, som att skriva en dikt med hjälp av materialet som fanns på stationen. Efter knappt en timmes intensivt spel stod det vinnande laget klart och belönades med Svenskanu:s fina pris. Spelet aktiverade studenterna att använda svenska på ett roligt och avkopplande sätt. När spelaspekten är med tenderar man att kämpa lite extra, och det märktes när studenterna kämpade för att vinna spelet och samtidigt lära sig svenska.

Dagen avslutades med en musikföreläsning av Simon Zion, vilken varvades med hans berättelser om att jobba inom musikbranschen i Sverige.

Text: Camilla Kåla

Event i Reykjavik

Som tidigare meddelats har Sverige-kontakt från 2023 fått uppdraget att stödja svenskundervisningen på Island. Tack vare detta genomfördes 8 november ett kulturellt Sverigeprogram i operahuset Harpa i Reykjavik.

På Island studerar de flesta elever danska av historiska skäl, men de elever vars isländska föräldrar har tillbringat ett antal år i Sverige kan välja svenska. Svenskan är alltså inget nybörjarspråk för dessa elever utan flera av dem talar och skriver svenska som vilken elev som helst i Sverige. Det beror förstås på hur många år han/hon var i Sverige och vid vilken ålder. Detsamma gäller om föräldrarna har norsk anknytning – då kan eleven läsa norska. Tyvärr är det så att möjligheten att ersätta danskan börjar först vid 12-års ålder. Man önskar att det redan kunde ske vid skolstart.

Evenemanget på Harpa bestod av två delar. På eftermiddagen samlades ett knappt 50-tal gymnasieelever för att lyssna på det en och en halv timme långa programmet. Sofia Tingsell från Språkrådet i Sverige talade om nymodigheter i språket, poeten och bibliotekarien Arne Johnsson berättade om nyutkommen svensk skönlitteratur och översättaren Arvid Nordh föreläste om några av de svårigheter han möter när en bok ska översättas från isländska till svenska. Därefter var det saft och kakor i den underbart

vackra föreläsningssalen högst upp i operahuset. Samma föreläsare återkom på kvällen men då var publiken en annan. En svensktalande allmänhet dök upp – den bestod av universitetsstudenter, ambassadfolk, personal från EU-representationen på Island, föräldrar till svenskelever, vuxna svenskstuderande, med flera. Uppskattningsvis var det 60–70 personer som efter föreläsningarna strax före nio kunde mingla runt ätandes och drickandes. En alltigenom trevlig och informativ kväll i ett Reykjavik där vädret visade sig från sin bästa sida – inte så vanligt kanske på den karga ön.

Det är under 2023 knappt 300 elever på Island som studerar svenska i grundskolan, gymnasiet och på universitetet. Svenskundervisningen är viktig av flera skäl. Många islänningar arbetar i Sverige under ett antal år, flera hela livet. Island är en del av den nordiska gemenskapen och färdigheter i flera av de nordiska språken är förstås enbart positivt. Barn och ungdomar som bott i Sverige med sina isländska föräldrar och som återvänder till Island efter ett antal år behöver undervisning i svenska för att språket fortsatt ska leva, framför allt behöver ordförrådet utvecklas.

Det är min förhoppning att lärare, elever och alla åhörare tyckte att det var ett givande arrangemang. Sverigekontakt kommer att fortsätta att på olika sätt stödja svenskundervisningen på Island. Och därmed hela den nordiska tanken.

Text: Lars Bergman

Föreläsarna Sofia Tingsell, Arvid Nordh och Arne Johnsson

Operahuset Harpa

Tackbrev från lilla Skandinavien i Kyiv

Nordiska berg målade på muren av skolan kommer till liv och lockar till sig blickar av dem som passerar förbi. Men mural i den skandinaviska stilen och även flaggor av de skandinaviska länder som hänger på flaggstänger på skolgården överraskar inte Kyivs invånare. Alla vet att det är ingen vanlig skola. Det är Skandinaviska gymnasiet – den enda statliga skola i Kyiv och i hela Ukraina där barn i åldern mellan 10 och 17 kan studera alla skandinaviska språk och finska. Här sjunger man "Ja må du leva" när någon fyller år och firar Lucia. Här vet man vad danskt hygge är och kan alla historier om norska trollar utantill. Här läser man Muminrollen och väntar på Joulupukki.

Här firar man den skandinaviska kulturen varje dag och även hela månaden december. Det är då elever ordnar den årliga festivalen – Skandimanien.

Skandinaviska gymnasiet startade år 2004 och har sedan dess blivit ganska känd inte bara i Ukraina utan också utomlands. Många gäster från de nordiska länderna har besökt skolan för att träffa dem – ukrainska elever som kan nordiska språk. Eleverna är alltid glada att få möjlighet att utveckla sina språkkunskaper och få veta mer om den nordiska kulturen. Före pandemin besökte ofta eleverna Sverige, Norge, Danmark och Finland genom våra partnerskolor i dessa länder.

Bland de skandinaviska språken som man kan studera i skolan är svenska populärast. Nuförtiden studerar 150 elever av olika åldrar det språket. Eleverna börjar läsåret inte bara med nya grammatiska regler och texter men också med kanelbullens dag. I november pratar vi mycket om Astrid Lindgren och hennes böcker. Alla elever längtar förstås till december. Det är en magisk tid av Nobelprisutdelning, advent och Lucia när man kan baka lussekatter och gå med Luciatåget genom hela skolan. Det här läsåret börjades också med presenter. Tack vare Sverigekontakt och Natur & Kultur fick våra elever nya läromedel som de använder för att lära sig språket.

Nu har vår skola nya upplagor av böcker Mål 1, Mål 2 oh Rivstart B1+B2. Mål 1 använder vi när elever börjar studera svenska i årskurs 5 och fortsätter med språket i årskurs 6. Mål 2 passar bäst för elever i årskurser 7 och 8 när de redan kan grunden av språket men behöver ändå fördjupa sina kunskaper. Årskurser 9 till 11 använder Rivstart som huvudläromedel. De böckerna passar bra på grund av stor variation av lexika och grammatik.

Skandinaviska gymnasiet tackar hjärtligt Sverigekontakt och Natur & Kultur för bidraget till inläring av svenska språket i Ukraina. Nu i tiden av krig, det stödet vi fick och får från Sverige värmer våra hjär-

tan. Elever säger att de vill lära sig bra svenska för att ha möjligheten att tacka Sverige och svenskar för allt ni har gjort för Ukraina. Nu när vi är tvungna att gå ner till skyddsrum ser jag att mina elever alltid tar nya svenska läromedel med sig. De läser texter eller repeterar grammatik medan bomber flyger över deras huvudet för de vet att det kommer en dag när ljuset övervinner mörkret. Då vill de vara beredda att tacka dem som var där när tider var svåra.

Text: Olesia Popovych, svensklärare vid Skandinaviska gymnasiet i Kyiv

Museet i Weissenfels

Ett minnesmärke efter det trettioåriga kriget som man finner i en undanskynd vrå en bit från de stora vägarna är minnesmärket i Weißenfels. Orten är belägen i förbundslandet Sachsen-Anhalt, 41 kilometer sydväst om Leipzig, inte långt från Lützen.

Bild 1

Bild 2

Huset med det svenska minnesmärket har ett hörnrum med ett utbyggt fönsterparti och går under namnet Geleitshaus Weißenfels. Det var där inne i hörnrummet som Gustav II Adolf obducerades och balsamerades 1632.

Porten till Geleitshaus är öppen, en halvtrappa upp finns ett galler som är riktigt svenskt – tre kronor över ingången till husets innergård (bild 2).

Huset saknar upplysningar om något som kan ha med Sverige att göra, ett ölställe med bar och sittplatser eller som man säger i Tyskland en "Biergarten" finns i Geleitshaus. Ett ölställe eller rättare sagt en "Irländsk pub" (bild 3).

Min nyfikenhet efter Gustav II Adolf har inga gränser, uppför trappan till pubens stolförråd, förbi stolarna och där en dörr som är märkt "Museum". Dörren är låst..

Nu är goda råd dyra, så nära men ändå så långt bort. Det var innanför denna dörr som Gustav II Adolf kom dagen efter slaget vid Lützen. Är det möjligt att personalen i den irländska puben vet något om öppettider till detta svenska minnesmärke?.

Nerför trappen och in i puben, en dam kom och erbjöd ett bord vilket jag vänligen tackade nej till. Min fråga om öppettider till museet var lätt besvarad, jag fick nyckeln med orden "lyset tänder ni bakom dörren och släck när ni är klara".

Utrustad med nyckeln till Gustav Adolf-museet var hela minnesmärket öppet!

När ljuset väl kom från strålkastarna i taket blev detta svenska minnesmärke en del av svensk historia. Det var verkligen svenskt.

En hjälm från trettioåriga kriget var den centrala delen av rummet (bild 4). Allt mycket välordnat och informativt, sorgligt nog enbart text på tyska. Blankvapen som sablar och värjor i belysta montrar att beskåda på vägen till hörnrummet som var målet med besöket i Weißenfels (bild 5).

Ett längre stopp blev det vid en mynt- och medaljsamling med Gustav II Adolf. En medalj av ypperlig kvalitet efter slaget vid Breitenfeld vilket ägde rum hösten 1631 (bild 6) En sevärd dukat eller ett guldmynt som gjordes i Erfurt 1634 till Gustav II Adolfs ära (Bild 7)

Vidare inne i lokalen blev förvåningen än större – en modell över slaget vid Lützen. Dioramat över slaget återskapar stridens förlopp med över 10 000 tennsoldater (bild 8, se ovan).

Bild 4

Bild 5

Bild 6

Bild 7

Bild 3

Dagen efter slaget vid Lützen den 6 november 1632 fördes Gustav II Adolf till dessa lokaler för att bli obducerad och balsamerad.

Nu börjar jag närma mig hörnrummet med burspråket – i en monter ligger en såg (bild 9). En amputation- och bensåg som man kunde amputera ett ben med under en minut utan bedövning (bild 9).

Äntligen framme i hörnrummet. Det var här som kungen obducerades och balsamerades. Inälvorna lades i ett skrin och hjärtat förvarades separat från kroppen i kyrkan här i Weißenfels.

Hjärtat fick en egen historia. När änkedrottning Maria Eleonora nåddes av dödsbudet gav hon order om att hjärtat skulle hämtas och därefter förvarade hon det hos sig i en guldask, fram till begravningen 1634.

På bild 10 ser vi rummet där Gustav II Adolf förvarades innan han återfördes till Sverige. Bordet är ej originalet från balsameringen.

Bild 9

Den duk som var lindad runt Gustav II Adolfs hjärta finns idag på Livrustkammaren i Stockholms slott. På väggen i hörnrummet finns enligt sägen stänk från Gustav II Adolfs blod. Bilderna visar duken från Livrustkammaren och blodfläckarna på väggen i Weißenfels (se bild 11 och 12).

Nu återstår endast att släcka ljuset, låsa museet, återställa nyckeln och tacka för att jag fick besöka ett undangömt svenskt minnesmärke.

Jag tror jag stannar och tar en öl när jag ändå är inne på ett ölhak... medan minnesbilden från Gustav II Adolfs hjärta är färskt i minnet (bild 13):

Text: Sven Vindelstam

Bild 10

Bild 11

Bild 12

Bild 13

Det handlar om att leva

Anteckningar om litteratur

”Vem är du?”

Jag satt nyligen i ett lokalradioprogram för ett samtal. Programledaren bad mig och min samtalspartner att presentera oss. Vi tittade på varann och skrattade – det är ju en av de svåraste frågor att besvara, och ändå ombeds vi då och då att göra det. Tankarna for genom oss, det syntes hur livet passerade revy. Vad ska man berätta?

När det gäller viss litteratur är det ju självklart att författaren är relativt osynlig, hon eller han berättar en historia. Ingen begär att denne har varit med om alla äventyr, kärlekshistorier, resor som karaktärerna är med om.

Men när det kommer till annan sorts litteratur är det som att det är underförstått att det är något som är djupt känt i författarens liv, att denne talar sanning på ett annat sätt. Naturligtvis går det att se författarens hand i allt som skrivs – stilen, erfarenheten, vissa teman, etc. Men det är inte riktigt det jag är ute efter. Det jag tänker på är den slags uppriktighet som på en och samma gång är både konst och blod. Strindberg uttryckte det såhär i diktsamlingen *Sömngångarnätter på vakna dagar* (Albert Bonniers Förlag 1884):

*Vid avenue de Neuilly
där ligger ett slakteri,
och när jag går till staden,
jag går där alltid förbi.*

*Det stora öppna fönstret
det lyser av blod så rött,
på vita marmorskivor
där ryker nyslaktat kött.*

*I dag där hängde på glasörrn
ett hjärta, jag tror av kalv,
som svept i gauffrerat papper
jag tyckte i kolden skalv.*

*Då gingo hastiga tankar
till gamla Norrbro-Bazarn,
där lysande fönsterraden
beskådas av kvinnor och barn.*

*Där hänger på boklädsfönstret
en tunnklädd liten bok.
Det är ett urtagat hjärta
som dinglar där på sin krok.*

Dikten innehåller många överklivningar i tanken och även en nästan kylig realism i beskrivningen av motiven. Två bilder har lagts över varandra – den parisiska slakteributiken och bokhandeln i Stockholm. Bägge har skyltfönster, i det ena hänger ett kalvhjärta, i det andra en liten bok. Bägge föremålen är ynkligt små, nakna och försvarslösa i storstadsmiljön. Kalvens hjärta bjuds ut åt kunderna. Boken väntar på sin läsare, en välvillig eller småsint sådan, en stillsam amatör eller en hårdhudad kritiker. I texten underförstås det också, som genom ett kontrakt mellan läsaren och diktaren, att det i båda fallen är på allvar. Boken är hjärtat, hjärtat är boken.

Strindberg blottar sig, eller åtminstone sin diktarpersona i dikten. Den är återhållsam på ett plan, välordnad i strofer och har en relativt lätt berättartone med diskreta rim som skickligt betonar de viktiga orden. Flanören visar på slakteriet där han hastigast, dagligen kanske, går förbi. Nu stannar han till och iaktar scenen noggrant, ty vid avenue Neuilly är skyltfönstret som en teaterscen med det hängande hjärtat.

De två sista stroforna är ett minne. Berättaren verkar förutsätta att vi vet hur det är i basaren, människor som tittar på saker som är till salu och även här gör Strindberg skyltfönstret till en scen. Mitt i all kommers hänger ”en tunnklädd liten bok”. Omedelbart efter den raden sker så den koppling som förklarar tankesprånget och som gör hela dikten: ”Det är ett urtagat hjärta/som dinglar där på sin krok.” Han säger det sakligt och stillsamt konstaterande, återhållsamt. De två raderna blir chockartat tydliga, läsaren förstår och känner att en bok kan vara ett hjärta, det som visas så fotografiskt realistiskt i diktens början. Vi förstår också, just genom återhållsamheten, att diktens jag är mycket berörd.

Den som läser med öppet sinne förstår det pris en uppriktig diktare betalar för sin konst. Men förstår man också den paradox

som är inbyggd i detta? Varför utsätter sig en person för skrivandets och konstens prövningar, offrar tid, pengar och annat på något sådant? Varför blottar sig en person så? Det måste ju finnas något som inte handlar om exhibitionism eller stora priser?

Vi människor känner en djup tillfredsställelse i att skapa och berätta. Vi söker i vårt inre därför att vi vet att det är vad vi har gemensamt, grunden för våra fysiska och själsliga liv. När det verkligen griper tag är när någon förmår göra sådan konst av det att det knappt märks. Likt Strindberg med sin skenbart enkla dikt om tankar som går framför ett skyltfönster.

Och så, åter till frågan i början av den här texten, vem är du? Ja, ett svar på den frågan kanske besvaras av hur du läser en dikt – vad berättar den för dig?

Arne Johnsson är poet, litteraturkritiker, bosatt i Örebro. Han har tidigare i många år arbetat som bibliotekarie vid Lindesbergs bibliotek. Arne Johnsson har ofta medverkat vid språkdagar och konferenser arrangerade av föreningen Sverigekontakt och/eller Svenska Institutet. Han skriver regelbundet om poesi och annan litteratur i Sverigekontakt.

Dill och hall

– enstavig konsumtion

Statistiska centralbyrån, SCB, har slutat ta fram statistik över de vanligaste namnen. Den statistiken ledde tidigare årligen till en trevlig nyhet bland så många dystra. Alla kunde intressera sig för ämnet, och den diskuterades vid fikabord – är det rimligt att flickor ska heta Nova och känner du någon som gör det? Men även utan SCB:s hjälp har vi som bor mitt i språket så att säga, en uppfattning om vad som är vanligt och mindre vanligt, vilka namn som kommer och vilka som går.

Vilka namn som är vanliga på vilken typ av människor känner vi till, utan att kanske tänka på det. Vi vet att den som är född på 40-talet ofta har ett dubbelnamn: Sven-Erik och Lars-Göran är idag mellan sjuttio och åttio. När jag gick på dagis i slutet av sjuttioalet hade jag en liten lekkamrat som hette Sven-Bertil. Det tyckte jag redan som sexåring var anmärkningsvärt. Jag visste att i min ålder hette man Mattias, Mikael eller Peter, det tyckte jag att han också borde ha gjort.

När mina barn var små var hebreiska namn i ropet. Dagiset på 00- och 10-talet var fullt av små Noa, Gabriel, Judit och Rut. Jag föreslog att vi skulle bräcka dem alla och slå till på Hesekeel eller varför inte Habakuk och Bat Seba. Det mötte motstånd, och det var kanske lika bra.

Det går trender även i namn på annat än människor. Företagsnamn på 90-talet slutade med fördel på ett slags latindoftande -ia. Kanske var Televerkets namnbyte till

Telia stilbildande. Sedan kom de i strid ström: Bokia, som var en bokhandel, Lernia, som sysslade med utbildning, Bilja som tar hand om försäljning och verkstad för Volvo och så min egen lilla närbutik när jag pluggade: Utlandia Livs på Utlandagatan.

De latinska ändelserna dröjde sig kvar, även om -ia till slut kändes mättat. Vi ser namn på -us och -um: Eductus och Studium är organisationer som ägnar sig åt utbildning.

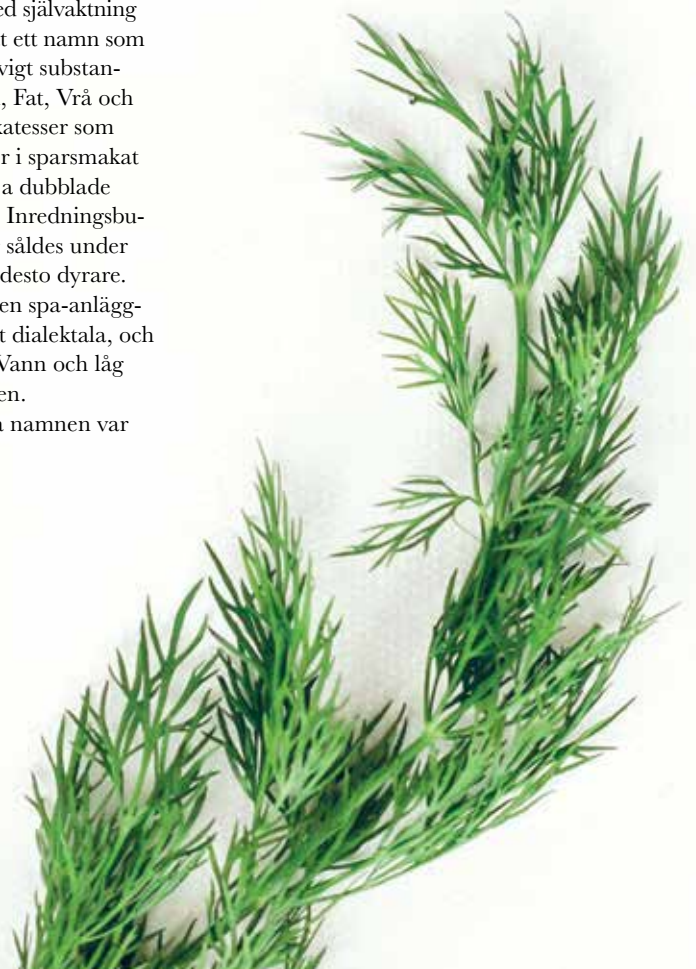
Men de senaste tio åren eller så har jag noterat en ny trend. Det är dags att lämna det internationella men kanske lite tillkrånglade latinet för något som ska kännas avskalat, nära och enkelt. Det började med det familjeorienterade när man skulle ut och äta. Restauranger hette Hos mamma, Jag & min bror, Bror och syster. Sedan blev det ännu kortare. Varje restaurang och inredningsbutik med självaktning har det senaste decenniet fått ett namn som utgörs av ett nordiskt, enstavigt substantiv i obestämd form. På Dill, Fat, Vrå och Bord serverades lokala delikatesser som ramslök och havtorn i drivor i sparsmakat inredda lokaler. En cafékedja dubblade och kallade sig Bröd & Salt. Inredningsbutikernas nordiska trämöbler såldes under skylten Hall. Ju enstavigare desto dyrare. Mest imponerad var jag av en spa-anläggning i Bohuslän som fick det dialektala, och därför ultralokala, namnet Vann och låg mitt i, ja, vannet och graniten.

Fenomenet med de korta namnen var

emellertid inte så lokalt. Runt om i Europa och USA slog scandi-chic: vitt, rakt, prydligt och möjligen försett med lite danskt hygge på etablissemang som hette Kro.

Men naturligtvis håller inte denna enstaviga trend i sig för alltid. När vi har umgåtts på golv av polerad betong och suttit i strama stolar av sadelgjord längtar vi tydligen efter mer ornament. Och det gäller inte bara maten och möblerna. Jag frågade Google om de bästa restaurangerna i Stockholm. De heter fantasifulla namn, långt ifrån det enstaviga och konkret substantiviska. Snart gäller bara Aila och Aloë, med exotiska Citroën-prickar (lingvister kallar sådana prickar för trema) och allt.

Text: Sofia Tingsell

Skandinavistiken i Milano 50 år

Docenter och studenter i skandinaviska språk och skandinavisk litteratur vid Milanos universitet

Skandinavistiken på Milanos Universitet firar 50 år i år. Firandet sammanföll med en stor konferens på temat "Arkitektur i nordiska språk och nordisk litteratur". Intresset för de skandinaviska språken i Italien är stort, vilket inte minst märktes genom stort deltagande på jubileumskonferensen.

Camilla Storskog, docent i nordisk litteratur, kan du berätta om en höjdpunkt för skandinavistiken under de här 50 åren

Det är svårt att välja en enskild höjdpunkt. Vi är stolta över alla våra studenter och det gläder oss att så många fortsatt sina studier på magister eller doktorandnivå inte bara i Italien men också i Norden, speciellt de senaste åren. Vi tolkar det som att vi lyckats ge dem en stadig grund att bygga på, gedigna språkkunskaper, konkurrenskraftig akademisk utbildning.

Hur ser intresset ut för skandinavistiken i Milano?

Medan antalet språkstuderande generellt minskar har vårt antal inskrivna hållit sig ganska jämnt under de senaste åren. Det handlar om cirka 50 nya studenter varje år.

Hur kommer det sig att italienare väljer att lära sig svenska?

Många olika kulturfenomen väcker intresse för alla de tre skandinaviska språken. Längre var det musiken, hårdrock och heavy metal, på senare tid TV-serier, till exempel norska

Skam. En del ser moderna nordiska språk som en inkörsport till högre studier i forn-nordiska och germansk filologi, andra hoppas kunna arbeta med översättning av nordisk skönlitteratur till italienska. Över lag har vi också fått intrycket att många av våra studenter drömmer om att flytta till Skandinavien där arbetsmarknaden för unga kanske ser bättre ut än i Italien.

Berätta om jubileumskonferensen

För att fira våra första 50 år bestämde vi oss för att stå som värdar för den elfte italienska skandinavistikkonferensen. Årets tema – Arkitektur i nordiska språk och nordisk litteratur – lockade ett stort antal forskare. 40 bidrag godkändes och konferensdeltagarna kom från alla italienska lärosäten där undervisning i Skandinavistik erbjuds. Det var fint att se samarbetsandan mellan de många doktoranderna och det äldre gardet. Kollegor från England, Danmark, Norge, Sverige, Polen och Mexiko hedrade oss också med sin närvaro.

Programmet för de tre dagarna var digert och täckte olika former av dialog mellan arkitektur, litteratur, språk och kultur i Norden: från syntaktiska strukturer i fornisländska till byggklossarna i de moderna språken i ständig förändring; från Kierkegaards Köpenhamn till Folkhemets utopier och dystopier.

Konferensen var öppen för allmänheten och publiken talrik och bred under alla tre dagarna. Förutom språk- och litteraturve-

tare på olika nivåer vid universitet och högskolor, kom många studerande och tidigare inskrivna vid universitetet i Milano.

Vad händer nu?

Vi planerar nu att publicera artiklar som bygger på bidragen i en konferensvolym eller i ett specialnummer av någon tidskrift. Tanken är att göra publikationen fritt tillgänglig online och vi hoppas att den ska utgöra ett bidrag till den vetenskapliga diskussionen om dialogen mellan arkitektur, litteratur, språk och kultur i Norden och komma till nytta speciellt i skandinavistikundervisningen.

Fortsätter firandet under året, i så fall hur?

Vi tar nu itu med planeringen av publikationen. En pizzakväll i sällskap av alla studenter som hjälpt oss med mycket av det praktiska arbetet kring konferensen står också på programmet!

Text: Sara Rooth

Svenska institutet (SI) är en myndighet med uppdrag att skapa intresse och förtroende för Sverige utomlands. Vi arbetar med Sverigefrämjande, samarbete i Östersjöregionen och global utveckling. SI har det övergripande ansvaret för svenskundervisningen i utlandet, främst på universitetsnivå. www.si.se

Sveriges krigskorrespondenter utses till Årets Svensk i Världen

DN:s fotograf Paul Hansen har blivit skjuten två gånger och SVT:s reporter Elin Jönsson fick nyligen ta skydd för att undkomma kryssningsmissiler vid den ukrainska fronten. Sveriges krigskorrespondenter lever ett farligt liv för att kunna fullfölja sin viktiga uppgift: att skildra verkligheten. I år föräras Sveriges alla krigskorrespondenter utmärkelsen Årets Svensk i Världen, som delas ut av Svenskar i Världen.

I 36 år har den ideella organisationen Svenskar i Världen delat ut utmärkelsen Årets Svensk i Världen. Tidigare pristagare är bland andra Zara Larsson, Zlatan Ibrahimović och Astrid Lindgren. I år är det första gången som priset går till en hel yrkesgrupp, och inte till någon specifik person, nämligen till Sveriges alla krigskorrespondenter.

Utmärkelsen har i alla tider förärats svenskar som på ett extraordinärt sätt har utmärkt sig inom sitt verksamhetsområde och därigenom satt både sig själva och Sverige på världskartan. Men med ett fullskaligt krig så nära Sverige och en medvetenhet om många andra väpnade konflikter världen över såg Svenskar i Världens styrelse ett behov av att tänka nytt när

pristagaren skulle utses i våras.

– Till skillnad från tidigare pristagare har årets vinnare snarare tagit världen till svenskarna. Genom att sakligt rapportera från krig och konflikter hjälper de oss att förstå verkligheten. I dessa tider går det inte att tillräckligt understryka hur viktigt det är med en balanserad och nyanseerad nyhetsrapportering, säger Svenskar i Världens ordförande Louise Svanberg.

I den direktsända prisutdelningen den 9 november medverkade SVT:s Ukraina-reporter Elin Jönsson i studion och via länk från Betlehem deltog DN:s fotograf Paul Hansen som bevakar kriget mellan Hamas och Israel.

– Det känns oerhört hedrande att få vara med och dela priset för Årets Svensk i Världen. Även om många av oss har erfarenhet att rapportera från konflikt- och krigsområden är kriget i Ukraina något som påverkar oss på ett helt nytt sätt, både oss journalister och samhället i stort. Det vittnar inte minst det starka engagemang jag upplever hos tittarna om, som skriver om sina känslor på ett sätt jag aldrig tidigare sett. Vi rapporterar om ett krig vars konsekvenser vi kommer att få leva med en lång tid framöver. Ibland kan det ansvaret vila tungt på en krigskorres

axlar. Därför känns det väldigt fint att vi som grupp får den här uppmärksamheten som priset innebär, säger Elin Jönsson som är aktuell som krigskorrespondent i Ukraina.

Med hjälp av inslag och bilder under prisutdelningen gav de tittarna en personlig inblick i krigskorrespondenternas vardag som kantas av död, sorg, fara – men också glädje. Att rapportera om hur verkligheten ser ut för alla människor som lever i krig och väpnade konflikter är en stark drivkraft som de delar med kollegerna.

– Det är viktigt att vara på plats, att bidra till det fria ordets sökande efter närvaro, relevans och autenticitet. Bokstavlighet och bildligt talat, säger Paul Hansen.

Prisutdelningen av Årets Svensk i Världen 2023 finns att se på www.sviv.se.

Text: Cecilia Borglin. Foto: William Grote

Svenskar i Världen är en ideell och politiskt oberoende organisation som arbetar för att stödja utflyttande och återvändande svenskar. Organisationen är också en remissinstans och bedriver påverkansarbete till nytta för de 660 000 svenskar som arbetar, studerar eller bor utomlands. Organisationen utger utmärkelsen Årets svensk i världen. Mer information på www.sviv.se. Svenskar i Världen finns även på Facebook, Instagram, Twitter och LinkedIn.

Två sverigefrämjare

Text: Eva Hedencrona

Långt borta, men ändå hemma

Sverigefrämjare Catarina Hansson, ordförande i SWEA International och sedan länge bosatt i Perth

Den 3 oktober 1977 lyfte första flyget från Göteborg Landvetter Airport. Inte långt därifrån, i samhället Landvetter, bodde den då 13-åriga Catarina Hansson. Hon spelade tennis, började på en gymnasieskola inne i Göteborg och med tiden växte intresset för föreningsliv, ett viktigt sätt för människor att mötas och känna gemenskap. Kanske var det så att den på 70-talet ganska glesta flygtrafiken, kom att väcka ett intresse för världen utanför Sverige? Resan som Catarina skulle komma att göra var nästan den längsta man kan hitta, för hennes destination och nya hem skulle bli Perth på Australiens sydvästra kust. En stad som, enligt Catarina, känns som hemma, som Sverige. Men mycket skulle hända innan den första flygresan till södra halvklotet.

Catarina startade damsektionen i tennis i Landvetter och insåg också att kvinnliga nätverk var något som intresserade henne mycket. Hon flyttade till Linköping och läste humaniora; språk, historia och det blev också lite ekonomi och marknadsföring. Efter det, arbete i Stockholm med fokus på kreativt skapande och försäljning. Här dök också den blivande mannen upp. Han var norrman, arbetade med olja och gas, och snart bodde även han i Stockholm. Det blev två barn, två barn med hårt arbetande föräldrar. Paret ställde sig frågan som många expats har gjort genom åren. Vad håller vi på med? Jobb och ingen fritid, barn och ingen tid med dem. I samma veva fick Catarinas man ett erbjudande att arbeta i Australien och efter en snabb telefonintervju var saken klar.

Den 9 oktober 2007, nästan 30 år efter det att Göteborg Landvetter Airport invigdes, satt familjen på flyget på väg till det som skulle bli deras nya hemland. Som för många andra var planen att de skulle stanna ett par år. Nu kunde Catarina äntligen axla mammarollen och ägna tid åt barnen. Hon började arbeta som lärare på Svenska Skolan i Perth, blev invald i styrelsen och där fick hon och familjen många nya vän-

ner. Efter tre månader i Perth räckte Catarina upp handen när frågan kom om någon ville vara sekreterare i lokalavdelningen för SWEA, Perth. Det var den första rollen inom den organisationen och sedan följde uppdrag som vice avdelningsordförande följt av uppdraget som avdelningsordförande. Catarina berättar att hon var "frälst", och att hon tyckte att SWEA var fantastiskt. Ett stort kvinnligt nätverk som stöttar kvinnor utomlands. Nu var hon där hon hörde hemma, och rörde sig kontinuerligt inom organisationen. Nästa uppdrag blev regionordförande för ASOC, Asien och Oceanien, och Catarina menar att man får en kick av att kunna vara med och påverka, hjälpa kvinnor i världen. Någonstans stod det också säkert skrivet i stjärnorna att Catarina skulle bli ordförande i SWEA International, den första från Australien. Det har hon varit i nästan två år nu och mandatperioden går ut i slutet av december 2023. "Vi främjar svenskheten över hela världen med fokus på språk, svensk kultur och traditioner, vi stöttar svenska skolor och vi delar ut tre stipendier à 15 000 USD styck". Förra året fick svenska skolor i världen bidrag på 35 000 USD, så hjälpen och stötningen är omfattande.

När kriget i Ukraina bröt ut ville många Sweor hjälpa till och man beslutade att skapa ett donationsprojekt. Det skulle passa med SWEA:s övergripande syfte att främja svensk kultur, och man bestämde sig för att samarbeta med Ukrainian Professional Support Center som drivs av Beredskapslyftet, en ideell förening som stöttar ukrainare som kommit till Sverige. De hjälper till med bland annat språkkurser och försöker skapa ingångar på svensk arbetsmarknad. Detta resulterade i 1 070 000 kronor i insamlade medel – den största donation i SWEA:s historia. I mars 2023 överlämnade Prinsessan Christina, hedersordförande i SWEA pengarna till Beredskapslyftet, och där fanns naturligtvis Catarina, en av de drivande inom projektet. "Så vi är inga sysslösa

hemmafruar, om någon händelsevis skulle tro det, utan seriöst, och hårt arbetande kvinnor", betonar Catarina och berättar att de nu fått många yngre medlemmar som behöver ett nätverk i sitt nya land.

På frågan om Catarina saknar något från Sverige svarar hon att Sverige faktiskt kommer till dem i Perth. Här finns Svenska skolan, SWEA, ett aktivt svenskt föreningsliv och två svenska caféer. Viktigt för Catarina är att hålla svenskheten i gång, det är min skyldighet menar hon och det är inte så svårt, aldrig är man väl så svensk som i utlandet. Två gånger om året åker hon hem och landar på Göteborg Landvetter Airport, där allting började och tänk vad bra det blev, för Catarina, för hennes familj och för många, många andra.

Förutom tennis ägnar Catarina sig passionerat åt simning.

Lycklig, men inte rik!

Sverigefrämjare Lisbeth Reymont, tidigare lärare vid Svenska skolan i Sydney, idag lärare i engelska som främmande språk, och mycket, mycket mer

Runt Lisbeth Reymont händer det mycket. När vi talas vid har hon precis kommit hem efter ett besök i Sverige och där har hon hunnit med både Allsång på Skansen och att stöta på kungen och drottningen i Lunds domkyrka. Hem är sedan 45 år tillbaka i Sydney och där råder heller inte brist på aktivitet. Lisbeth arbetar heltid med att undervisa i engelska som andraspråk för elever runt hela Australien, via zoom. Vårt samtal äger rum efter det att Lisbeth slutat för dagen. Att arbeta är inget konstigt i sig och att göra det via zoom är inte heller särskilt märkvärdigt, men är kanske att betraktas som unikt om man som Lisbeth har fyllt 80 år.

Sin födelsedag tidigare under året firade Lisbeth både i Sverige och i Australien. Till det svenska kalaset kom det 30 personer och festen hemma i Sydney besöktes av lika många. "Jag ringer ofta och pratar med mina vänner i Sverige", berättar Lisbeth och säger att det är ett bra sätt att hålla

kontinuerlig kontakt. "På så sätt behåller jag min svenska identitet", menar hon, "även om jag naturligtvis också har blivit en "aussie", efter 45 år i landet.

Lisbeth är en glad och positiv person med nära till skratt, och hon har alltid gillat att undervisa. Just kombinationen glädje och gedigen kunskap har gjort att Lisbeth arbetat på en mängd olika ställen. Men det var kanske inte den "riktiga" Lisbeth; den väl pålästa, duktiga och glada Lisbeth, som den blivande maken en gång stötte på, utan snarare något som liknade ett spöke. När Lisbeth som 19-åring var i Sydney på besök hos sin bror deltog hon i det årliga luciatåget. Dit hade den blivande maken sökt sig för att titta på de konstiga svenskarna i långa nattlinnen. Han upptäckte snabbt att svenskarna inte var så konstiga och att en av "de där vitklädda" var väldigt speciell, och det unga paret blev blyxtförälskade. Han ville att hon skulle stanna i Australien men Lisbeth sa nej. Det blev i stället Sverige i tio år, för de båda, och

sedan England i tre år, och nu hade Lisbeth hunnit bli småskollärare. Det var en kall februaridag 1978, när termometern visade minus 25 grader som beslutet fattades om att flytta tillbaka till Sydney. Maken hade fått nog av det svenska klimatet och ville tillbaka till värmen. De två barnen var då sju och tio år gamla. Genom en svensk bekant fick Lisbeth arbete på Svenska skolan i Sydney, och där undervisade hon i 30 år. "Så kul det har varit", säger hon, och fortsätter med att berätta om alla trevliga svenskar hon träffat i samband med undervisningen.

Jobb i Belgien på Skandinaviska skolan efter pensionen. Javisst! Och hur får man det? Jo, man har en god vän som tipsar, och efter två år tipsar en annan vän om ett arbete i Hongkong, och där stannade Lisbeth och den pensionerade maken i fyra år. Men Lisbeth har inte enbart hittat tid för arbete utan också hunnit med att besöka 87 länder. Arbetet som Lisbeth har idag fick hon för sju år sedan, och då svarade hon ja på

frågan: Kan du börja imorgon? Tillsammans med 80 kollegor undervisar hon nyanlända i engelska med målet inställt på yrkesliv i Australien.

Lisbeth har också arbetat som rektor, som tolk och som översättare men det är undervisning som varit och är hennes huvuduppgift. Sonen frågade en gång sin mamma varför hon valt att bli lärare trots att hon aldrig skulle kunna bli rik. Lisbeth förklarade då att rik skulle hon inte bli, men lycklig var hon, och det är hon fortfarande efter 58 år som yrkesverksam.

Sverige och det svenska finns alltid med, och det hon saknar mest är årstiderna och det vackra landskapet. Men den långa sommaren och de sköna baden i Australien kompenserar för mycket. Och en lång, skön sommar kan verkligen behövas, speciellt om man arbetar heltid och samtidigt håller kontakt med alla sina vänner – både hemma och borta.

Välkomna att söka stipendier hos oss!

Stipendiefonden för Svensk Utlandsungdom har som ändamål att ge stipendier åt utlandssvenska barn och ungdomar som studerar vid en svensk skola utomlands eller på internatskolorna Lundsbergs skola och Sigtunaskolan i Sverige. Stipendiefonden ger även stipendier för TISUS-tester för att möjliggöra studier vid ett svenskt universitet eller högskola. För att utlandssvenska barn och ungdomar ska kunna upprätthålla det svenska språket ges även stipendier för intensivkurser i svenska samt till svenska skolföreningar. Stipendiefonden delar årligen ut över 250 stipendier.

Välkommen med din ansökan på www.stipfond.se. Ansökan för läsår 2024/2025 öppnar den 1 februari och stänger den 30 april.

Rysk-svenska relationer

efter det stora nordiska kriget

Del 2 (1725–1727)

Vi fortsätter nu vår lilla undersökning av inslag i de rysk-svenska relationerna efter stora nordiska kriget. Perioden 1725–1727 har studerats tämligen ingående i svensk historisk litteratur. Forskarna har lyckats återskapa den komplicerade politiska bilden av den här tiden, bland annat hur de svensk-ryska relationerna utvecklades, och vilka ansträngningar den ryska sidan gjorde för att försöka hålla kvar Sverige inom sitt politiska hägn, eller rättare sagt inom ramen för de avtal man ansåg gälla 1725, nämligen fredsfördraget från Nystad (1721) och Försvarsförbundet (1724).

En inte obetydlig del av förklaringen till detta är att det svenska Riksarkivet på 1970-talet beställde kopior av relevanta handlingar från perioden i fråga hos Arkivet för ryska imperiets utrikespolitik (AVPRI), vilket fick till följd att mycket viktigt källmaterial blev tillgängligt för svenska historiker. Jag hoppas ändå kunna bidra med ytterligare några fragment av denna mycket intressanta tid i historien om våra bilaterala relationer.

Historiker brukar traditionellt beskriva åren 1725–1727 som en period då Sverige befann sig i en fas där landet sökte en ny identitet med förändrade inrikes- och utrikespolitiska förutsättningar, och sökte och fann nya allierade och partner. En av de viktigaste komponenterna i den nya situationen var behovet av utländska subventioner, som skulle kunna bidra till att återupprätta landets svunna ekonomiska och politiska makt. Historiska dokument vittnar om att från och med början av 1725 börjar alla viktigare europeiska makter att ägna Sverige ett ökat intresse. I Stockholm samlas erfarna diplomater, som det engelska sändebudet Stephen Poyntz, den österrikiske greve von Fridag, och den franske ministern greve Buffile Hyacinte-Toussaint de Brancas. Det uppstår konkurrens mellan olika lockande erbjudanden: Sverige inbjuds att delta i den österrikisk-spanska alliansen och

Stephen Poyntz

i den engelsk-fransk-preussiska alliansen, mer känd som den Hannoverska alliansen. Det ryska erbjudandet var för övrigt knutet till Österrike och förutsatte att Österrike skulle ansluta till det rysk-svenska försvarsförbundet.

Svenskarna blev lätt yra av alla frestande erbjudanden. Den ryske diplomaten Golovin noterade att "ifall Sverige icke ansluter till den kejsarlig-spanska trakaten utan ämnar agera neutralt, så har den engelska kungen lovat 1 000 000, eller 200 000 för varje år som neutraliteten iakttages. Men om riket inträder uti den Hannover-ska alliansen lovas 500 000 samt underhåll av 18 linjefartyg och 2 fregatter så länge som Livland och Estland och övriga provinser icke återlämnas ... samt stöd för kungens strävan att befästa dynastin Hessen-Kassel på den svenska tronen".

Redan i början av 1725 kunde många observatörer notera en viss nedkylning i relationerna till det ryska imperiet. En faktor som kom att påskynda processen blev den ryske kejsaren Peter I:s för tidiga död den 28 januari 1725. För de flesta svenskar var han den huvudskyldige till alla olyckor som drabbat landet. Sändebudet Bestuzjev kunde

rapportera att kung Fredrik och "hans partisaner" var i "stor glädje" med anledning av dödsfallet. Samtidigt som de till Ryssland välvilligt inställda sörjde av hela sitt hjärta, och Bestuzjev själv blev sjuk "uti feberfrossa", hoppades det svenska hovet enligt sändebudet att det i Ryssland skulle uppstå stor "förvirring": hertigen av Holstein skulle bli av med sitt stöd och "det bliver möjligt att öka de kasselska intrigerna". Samtidigt iaktogs vad anständigheten krävde: från och med den 11 mars försjönk det svenska hovet i sorg och alla iklädde sig sorgdräkt (sorgen fick hävas endast på kungens födelsedag, och fram emot maj månad var det bara kungen själv som fortfarande sörjde). När det blev känt att läget var lugnt i Ryssland och att alla hade avlagt trohetsed till kejsarinnan Katarina I blev alla belackare mycket "sorgsna och gingo omkring med hängande huvudena".

I den här långt ifrån enkla situationen hemkallar de ryska myndigheterna (inte utan vissa intriger från "holsteinarnas" sida) den erfarne diplomaten greve Michail Bestuzjev, och den 26 maj 1725 beordras genom ett kejsarligt dekret kaptenen vid marinen greve Nikolaj Fjodorovitj Golovin att avresa till Stockholm som extraordinärt sändebud. Han var en ung man som saknade diplomatisk erfarenhet, men uppenbarligen samvetsgrann, eftersom han inte

ville fläcka sin fars, den förste ryske kanslern Fjodor Golovins, heder, eller göra sina chefer besvikna. Han kom därför att skriva mycket detaljrika rapporter, där han inte utelämnade något, och sände dessutom en mängd annat material som han lyckades komma över.

En händelse som i olika avseenden kom att bestämma många aspekter av de rysk-svenska relationerna under perioden var det äntligen genomförda giftermålet mellan hertig Karl Fredrik och den ryska prinsessan Anna Petrovna den 21 maj 1725. Bestuzjev kunde rapportera att sedan de fått kännedom om giftermålet "mången motståndare nu vända in på den raka och nyttiga vägen". Det ska påpekas att Katarina I, som nu kommit till makten, mycket mer aktivt än sin berömde make gynnade och försvarade hertigens intressen. Holstein-agenterna, i första hand H.F. von Bassewitz, uppfattade denna ömma punkt hos den nya kejsarinnan och fullkomligt översvämmade såväl Sverige som hela Europa med rykten om hur kungen inom kort med våld skulle avsättas från tronen, och denna sedan skulle återbördas till den "laglige representanten" för dynastin hertig Karl Fredrik. Von Bassewitz' energi var så förödande att den för en tid kom att destabilisera situationen i hela Europa och befästa England, Frankrike och Preussen i övertygelsen om behovet av att stärka det antiryska blocket.

Man kan nämna ytterligare ett antal händelser som allvarligt påverkade styrkeförhållandena i det svenska samhället, och, om de presenterades och bedömdes på rätt sätt av berörda personer, kunde leda till att det holsteinska partiets roll och auktoritet, och följaktligen även de ryska positionerna i Sverige, försvagades. En sådan händelse var till exempel den mission som en av de viktigare ryssvänliga personerna, baron Josias Cederhielm, skickades på till Ryssland. Det officiella uppdraget med resan var att gratulera den nya kejsarinnan till hennes uppstigande på den ryska tronen, men de verkliga syftena framstod som ganska otydliga och obegripliga, allra helst i ett läge av en uppenbart kyligare inställning till Ryssland. De efterföljande händelserna har fler än en gång väckt misstankar hos historiker om att greve Arvid Horn avsiktligt såg till att Cederhielm för en tid hölls borta från Sverige i syfte att försvaga det holsteinska partiet inför de förestående valen till riksdagen och sekreta utskottet.

När Horn några månader senare initierade en utredning kring anledningen till resan så var det de onödigt stora kostnaderna för resan som framfördes som huvudskälet. Men praktiskt taget alla insåg att Horn nu inlett kampen mot sina tidigare allierade. Samtidigt kan man inte förneka det faktum att baron Cederhielm hade varma och nära band till de ryska myndig-

H.F. von Bassewitz

heterna. Han åtnjöt sympati och beskydd från de ledande personerna i staten, som Peter I, Katarina I och Peter II. Han var också vän med många företrädare för den ryska statsförvaltningen och aristokratin, främst med vicekanslern Andrej Osterman.

Cederhielms ryska resa blev avgjort en viktig skiljelinje, särskilt i den ständigt pågående konfrontationen mellan politiska grupperingar och allianser. Det vore dock ändå fel att som kärnfråga i konfrontationen bara hänvisa till relationerna med Ryssland, England eller Frankrike.

Man brukar säga att kanslipresidenten greve Arvid Horn framåt 1725 alltmer började luta åt tanken att det låg i Sveriges intresse i det rådande läget att driva en politik som skulle vidga kretsen av landets allierade. Han ansåg att ramen i de rysk-svenska avtalen begränsade den svenska statens självständighet, utveckling och frihet. Det råder inga tvivel om att hans uppfattning av "patriotism" skiljde sig från den betydelse som de ryska myndigheterna lade i begreppet. Sina första engelsk-franska kontakter försökte han dock hemlighålla för ryssarna. Bestuzjev uppgav i augusti 1725 att Horn sagt till honom att det inte förekommit några konferenser med företrädare för Frankrike eller England, och "att vänskapen med Eder kejsarliga Höghet är dyrare än allt övrigt". Han upphör för övrigt inte att upprepa den senare frasen ens när Sverige blir medlem av den Hannoverska alliansen. De ryska politikerna var dock inte naiva: "misstankarna voro icke obetydliga".

Erbjudandet att det svenska kungariket skulle ansluta sig till alliansen kom ganska snart efter att den bildats den 3 september 1725. Men det kom att krävas lång tid och mycket ansträngning från de intresserade parternas sida för att riksdagen, som började sitt arbete den 1 september 1726,

skulle godkänna landets anslutning. Kort före beslutet började känslorna svala. Golovin kunde rapportera att kungen och drottningen börjat flirta med anhängare till hertigen av Holstein: "plötsligt har man börjat uppmärksamma och menagera framstående personer, besöka senatorer och senatriser bland de välvilliga, något man icke gjort tidigare". Efter en tid blev det omöjligt att förneka att det inlemts överläggningar med den engelske och den franske ministern, men nu gick ryssarna delvis i en fälla på grund av sin tro på det som de ryssvänliga ständigt intalade dem. Man får intrycket att det skedde på grund av bristen på erfarenhet hos den ryska diplomatin och rysk politik i allmänhet. Förvandlingen av det medeltida Rus till ett imperium visade sig har gått för fort. Men samtidigt som man kritiserade de svenska myndigheterna för vad man ansåg vara deras obeslutsamhet i fråga om erbjudandena om olika allianser, deklarerade den ryska sidan också att "det är dags för Sverige att bestämma sig, och att tidens konjunktur inte är sådan att man länge kan bära sin jepantja på båda skuldrorna".

Efter några månaders vistelse i Sankt Petersburg avreste baron Cederhielm den 21 mars 1726 hemåt tillsammans med sin hustru och sin svit, dit han anlände den 7 maj och genast gick upp i sitt arbete. Han blir på nytt den centrala kontaktpersonen i samarbetet med ryssarna och de holsteinska diplomaterna (under hans frånvaro hade rollen fyllts av baron Daniel Niclas von Höpken). Sändebudet Golovin instruerades att konsultera honom i alla frågor.

Redan i början av april 1726 stod det klart att ryssarnas förhoppningar om att Sverige kategoriskt skulle avstå från att ansluta till den Hannoverska alliansen höll på att grusas. I en skrivelse till Golovin den 26 april meddelar ledningen för Kollegiet för utrikes ärenden att man mottagit ett brev från sändebudet i Holland, Golovkin, där denne rapporterar att den svenske ambassadören J.F. Preis ofta deklarerar att konung Fredrik önskar ansluta sig till alliansen. Kungens beslut som sådant var naturligtvis inte av avgörande betydelse, men det var ändå mycket talande.

Situationen komplicerades väsentligt av diverse händelser, som skulle kunna provocera öppna stridigheter. I mars 1726 skrev till exempel den svenske ministern i Ryssland baron Cedercreutz "ett grundlöst brev" till Stockholm, enligt vilket kejsarinnan Katarina skulle ha beordrat flottan i beredskap och börjat utrusta och beväpna den, vilket i den svenska huvudstaden än en gång framkallade "alarm" och "ombrage". Den ryske ministern sammanställde med hjälp av de ryssvänliga ett särskilt memorial för kungen, där ryktena betecknades som "lögnaktiga påståenden".

Den 27 maj rapporterade Golovin till

Baron Cedercreutz

Sankt Petersburg att engelska fartyg löpt ut till havs på grund av ryktena om att den ryska flottan var under upprustning. Den ryske ministern gick ut med en officiell protest, och baron Cederhielm lämnade å sin sida in en note. Här kan man nämna ett antal mindre kända detaljer. Golovin må ha varit en oerfaren diplomat, men långvariga studier utomlands och praktiktjänstgöring i den engelska flottan hade gett honom möjlighet till kontakter bland engelsmännen. Bland annat kunde han rapportera om hemliga möten med några av officerarna i den engelska eskadern, "personer ur tronpretendentens parti" (här avsågs anhängare av kung Jakob), och "personer som äro gamla bekanta". De visste att berätta för honom att engelsmännen "icke komma att gå långt", det vill säga att råden hade ett demonstrativt avskräckande syfte. I slutändan utväxlade parterna anklagelser för ovänligt sinnat uppträdande.

I juni 1726 steg såväl den inrikes- som utrikespolitiska temperaturen igen i takt med att talet om alliansen spred sig. Det är uppenbart att Golovin bedrev en aktiv kamp för att Sverige inte skulle ansluta till den Hannoverska alliansen, och därvid använde traditionella påverkansverktyg via personer som var välvilligt inställda till holsteinska och ryska intressen. Han samarbetar aktivt med Cederhielm, von Höpken och Gyllenborg, bland annat visar han dem texten till sina memorial och ber dem redigera dem för att åstadkomma bättre resultat. Den ryske diplomaten beklagar sig samtidigt allt oftare över Horns sabotage och dennes alltmer uppenbara engelska sympatier. Även hans ofta återkommande möten med de holsteinska ministrarna inger misstankar, då han beskriver för dessa hur den engelske konungen "kommer att göra mycket gott för hertigen" och på det sättet

sår splittring i "det ryska partiet". Den österrikiske ministern greve von Fridag beskriver i ett brev till sin monark den 26 juni 1726 Horns ovänkskapliga inställning och rapporterar att denne agerar "med samma naturliga envetenhet som hos sina landsmän finländarna". Han meddelar också att de ryssvänliga givit honom och Golovin rådet att inte kontakta Horn utan andra mer pålitliga kommissarier "för att konungen och senaten skola få se våra förslag".

Sedan utvecklades situationen som följer. Den 27 och 28 juni föreslogs det i Rådet att man skulle diskutera alliansen. Golovin rapporterade: för förslaget röstade "grevarna Horn, Taube, de la Gardie, Ekeblad, Liewen, Banér, Sparre samt två kungliga röster, däremot var Cronhielm, Tessin, Dücker, Gyllenborg, Lagerberg, Horn d.ä. och Cederhielm". Kungens två röster till stöd för alliansen fällde utslaget, något som framkallade en massa tvister och missnöje. Nu behövde man inhämta godkännande av riksdagen, som skulle samlas den 1 september.

Den ryske och den österrikiske ministern gjorde inget för att dölja sitt missnöje med Horn och understödde gärna ryktena om hans långtgående planer. Till exempel att en vän till Fridag berättat för honom att den engelske kungen vore beredd att stödja Horn i hans planer att efter kungens död uppstiga på den svenska tronen. Uppgifterna om de penningflöden som strömmade till den svenska huvudstaden framkallade massor av bekymmer och oro. När han fick kännedom om att 200 000 pund via engelska köpmän i Stockholm överförts till den engelske ministern Poyntz för att delas ut "till nyttiga personer", beklagade sig Golovin till Sankt Petersburg över att "den härvarande konungens parti med stöd av stora summor engelska penningar storligen växer", och att man till kungen själv redan överlämnat 50 000 pund och lovat säkra den svenska tronen för huset Hessen-Kassel.

I Ryssland diskuterades informationen på ett sammanträde ned Högsta sekreta rådet den 8 juli. I den efterföljande rapporten noterades inte utan en viss panik: "... vi finner att denna negotiation är så hastigt genomförd och att man sammankallar riksdagen snabbt för att de välvillige icke ska kunna göra något". Golovin rekommenderades trots allt att inte ge upp utan att i allians med vännerna försöka fundera på vad man ytterligare kunde göra. Förslag framfördes att man skulle skicka en befullmäktigad ambassadör till Sverige, och exempelvis Bassewitz erbjöd sig att resa. Han skulle sannolikt ha skickats om inte de välvilliga varit emot. Cederhielm, Gyllenborg och von Höpken sa att det inte vore värt att göra detta, då det "motsatta" partiet, och särskilt greve Horn, var "mycket onda på honom". På ett möte i Högsta sekreta rådet den 14 juli 1726 fattades beslut att man

skulle sända den mycket erfarne diplomaten furst Vasilij Dolgorukov till Stockholm.

I slutet av juli försäkrade alla de välvilligt inställda unisont den ryske ministern Golovin att de skulle rösta emot anslutningen till Hannoverska alliansen och att den aldrig skulle komma att undertecknas. Men Golovin var inte beredd att bara låta saken ha sin gång utan föredrog att vidta ytterligare steg för att försäkra sig om stöd från så många riksdagsmän som möjligt. Han föreslog att man skulle använda pengarna som skickats från Ryssland för att "till Eders Kejsarliga Majestäts locka över ... folk av mellansort och allra helst lägre adel", som sympatiserade med vännernas parti. Den 26 augusti mottog han ett dekret och 2 växlar från den holländske köpmannen Meier på 10 000 guldrubel att dela ut i Riksdagen "till adel och andre som äro fattige men har inflytande i frågan". Listan över de som pengar delades ut till ständes av med den holsteinske ministern, men i första hand med baron Cederhielm. Den 29 augusti meddelade den österrikiske ministern greve Fridag att han från Wien mottagit några tusen för att utdelas i riksdagen, och, skriver Golovin, "vi rådgjorde tillsammans och efter överenskommelse började vi använda medlen".

Mycket var avhängigt av vem som skulle bli lantmarskalk i riksdagen. Den 1 september 1726 red en särskild härold traditionsenligt längs stadens gator beledsagad av pukor och trumpeter och förkunnade Riksdagens öppnande, och att adeln "nästkommande måndag" skulle påbörja valet av lantmarskalk. Som huvudkandidater framträdde: på den ryssvänliga sidan Kammarkollegiets president greve Otto Reinhold Strömfelt, och på motsatta sidan grevarna Horn och G. Bonde. Som bekant genomfördes valet den 6 september "under stor tvist". Av de 554 närvarande riksdagsmännen röstade 330 för Horn, och 224 för Strömfelt. Bitter skrev Golovin till Sankt Petersburg att han fått kännedom om att för varje röst hade det "motsatta" partiet betalt 1 000 – 2 000 guldrubel. Han hade berättat detta för Cederhielm, och också sagt att motståndarna ofta samlades till möten, men Cederhielm hade inte lyssnat. Bland annat hade ett stort möte ägt rum den 4 september i greve de la Gardies hus med 130 deltagare ur adeln och officerskåren, som intalades att kejsarinnan önskade installera hertigen "på militärt sätt i det svenska kungariket". Många trodde på uppgiften utan några bevis.

Nästa etapp var bildandet av en hemlig kommission som skulle granska utkastet till en Hannoversk traktat och fatta ett slutgiltigt beslut. Det ryska sändebudet såg fram emot att hans mer erfarne kamrat furst Dolgorukov skulle anlända, och hade inte särskilt stort förtroende för vännernas försäkningar, eftersom det var uppenbart att Horns parti vann allt fler allierade. Han umgicks aktivt med ledarna för "prästerskapet och bonde-

ståndet". Han hade betalt ut 300 guldrubel vardera till borgmästarna i Stockholm och Göteborg (Boström och Neresius), som hade försäkrat honom att "köpmannakåren komma att vara emot alliansen". De lovade även att de skulle få stöd från "prästerskapet och bönderna", men bad honom hålla allt hemligt, och framför allt inte säga något till den holsteinske ministern eller Cederhielm. På den holsteinske hertigens sida arbetade samtidigt general Banér och generalmajor Staël von Holstein för att vinna över ständerna.

Listan över ledamöterna i den hemliga kommission som valdes den 14 september är ytterst intressant läsning. När han skickade förteckningen till Sankt Petersburg markerade Golovin varje namn med en bokstav: B för vän, D för motståndare, och N för neutral. När vi räknar efter ser vi att av de 51 ledamöterna var 26 vänner, 21 "Hornhängare" och 4 neutrala. Siffrorna var emellertid inte slutgiltiga. Vissa penningssummor hade en helt magisk effekt. Golovin rapporterade att med bistånd från greve Vellingk ändrade den i listan omnämnde Hornhängaren generalmajor W.M. von Post efter att han mottagit 200 guldrubel ståndpunkt till neutralt välvillig. Förutom de redan nämnda borgmästarna förklarade ledamöter ur "prästståndet" att man skulle rösta mot det engelsk-franska projektet; "2 biskopar (E. Benzeliuss och T. Rudeen) och 9 präster, som via vänner underrättade mig om att de också komma att rösta emot, och jag hade redan utbetalt till dem en mindre summa vardera". Till slut skulle samtliga ledamöter ur de två stånden, rapporterade Golovin, förutom 4 personer, rösta "som nödvändigt är".

Baron Cederhielm hade uppenbarligen resurser för att agitera bland företrädarna för bondeståndet, och under ett av sina möten med Golovin och Fridag meddelade han att måste "för utdelning bland övriga bönder ha en viss summa pengar". Resultatet blev att var och en av anhängarna fick 250 guldrubel. Vart dessa pengar tog vägen är en mycket intressant fråga, eftersom Golovin själv skriver att ledamöterna från bondeståndet talade offentligt om sin vänskap med Ryssland, men att ingenting berodde av deras röster, "ty deras röster äga kraft endast vid krigsförklaring eller ingång av fred".

I verkligheten försörjdes hertig Karl Fredriks pensionärer av den ryska regeringen. Golovin beklagade sig över att den holsteinske ministern Reichel införde Riksdagens öppnande krävde honom på pengar för utbetalning till hertigens pensionärer, på vilket han fick svaret att man skickade holsteinaren 7 000 rubel. Det ryska sändebudet fann det ändå befogat att till hertigens av Holstein tjänsteman generalmajor Staël överlämna 500 rubel för utdelning bland lägre adelsmän och officerare, då denne "mången känner och umgås och haver stor credit inom alla ständer".

Datum	Namn på mottagare	Utbetalt guldrubel	Utlövat guldrubel
2 september	borgmästaren i Stockholm Johan Boström;	500	1 000
	köpmannen Stobaeus	300	
4 september	borgmästaren i Gävle J. Palburg	300	
4 september	borgmästaren i Stockholm (möjligen) P. Aulaevill	300	
5 september	borgmästaren i Göteborg J. Neresius	500	1 000
6 september	biskop E. Benzeliuss	500	500
7 september	prästen Norlind;	300	200
	biskop Rudden;	200	300
	prästen Johan Benzeliuss	200	300
13 september	överste Stobee eller Stobeus	500	200
14 september	baron Cederhielm att fördela;	250	300
	greve Charles Emil Lewenhaupt	—	300
16 september	generalmajor Bennet	200	
17 september	biskop Benzeliuss för utdelning som pension till "präster i sekreta kommissionen";	450	550
	generalmajor G.B. Staël von Holstein enligt dekret från hans kungliga höghet hertigen av Holstein	250	
19 september	generalmajor Post;	200	200
	assessor Carlsson	200	100
20 september	för "bondeståndet" lämnat via prästen Norlind;	500	
24 september	överste Hamilton för sondering och utdelning till lägre adelsmän	100	
24 september	till viss sekreterare för bondeståndet	100	200
28 september	rådet Hökerstedt	200	300
	TOTALT	6 050	5 550

Golovins rapporter innehåller en tabell över hur mycket pengar som överlämnades under september 1726 och till vem. Det kan vara värt att redovisa hela tabellen med vissa ändringar för att göra den lättare att läsa.

Det kunde verka som om situationen utvecklades mycket väl för de ryska intressena. Vellingk och Cederhielm ber Golovin att han ska skriva till kejsarinnan om att "antalet till er välvilligt inställda i riksdagen växer för varje dag". Pengarna som sändes från Sankt Petersburg smälte undan i rask takt. Det ryska sändebudet skrev att han såg sig tvungen att ta lån och använda medel av sin egen lön. Golovins korrespondens med sin beskyddare vicekanslern Osterman var mer öppenbart, och han redovisade där sina motiv till varför han behövde extra pengar för att dela ut till nyttiga personer. I ett svar den 24 september meddelar man honom från Kabinettet att man utöver de redan skickade 10 000 sänder ytterligare 20 000 rubel, men uppmanar honom samtidigt att vara varsam med sina utbetalningar. Den 12 oktober mottog Golovin en växel på den begärda summan, varav han lämnade 7 000 till den holsteinske ministern Reichel.

Samtidigt hade den av många efterlängtrade befullmäktigade ryske ambassadören furst Vasilij Dolgorukov fortfarande inte anlant. Det började spridas rykten i staden. Någon påstod att ambassadören blivit sjuk, andra hävdade att kejsarinnan beordrat honom att återvända hem. Såväl i Sankt Petersburg som bland ryssvännerna i Sveriges talades det om att kaptenen på den segelskuta som skickats för att möta ambassadören på order från kungen och Horn sålade med avsikt.

Nu utdelar greve Arvid Horn det som skulle bli ett av de avgörande slagen mot sina konkurrenter. Den så kallade "affären

Vellingk" tar sin början. Trots att vi redan skrivit något om den i föregående artikel kan det kanske vara av intresse att titta mer i detalj på några av omständigheterna i denna episod.

I många länders historia har det vid olika tidpunkter inträffat mycket likartade händelser. Tsar Peter I gjorde till exempel på ett utomordentligt grymt vis processen kort med guvernören i Sibirien, den för många svenska krigsfångar välkände furst Matvej Gagarin. Den försörjning av medel ur statskassan som denne officiellt anklagades för var samtidigt inte i närheten av de bedrägerier som den som greven av det heliga romerska riket och hans höghet furst Alexander Mensjikov ägnade sig åt. I svensk historia inträffade alltså vid praktiskt taget samma tidpunkt en liknande och i fråga om stränghet oförklarlig bestraffning av senatören greve Vellingk. Precis som i fallet med Gagarin, var det just politiken som kom att spela en avgörande roll.

Vad känner vi då till om affären? Det står utom allt tvivel att greve Vellingk mottog subsidier från de ryska myndigheterna. Erkännandet av grevens förtjänster i förhållandet till hertigen av Holstein och Ryssland tog sig uttryck i att det fattades beslut om att det skulle utbetalas en årlig pension till honom. I det kejserliga dekretet om detta hette det bland annat: "... det har blivit oss bekant det svenska kungliga majestätets beskydd, och då vi önskar visa vår välvilja mot hela det svenska folket har vi funnit det för gott att statsrådet greve Velling, då han genom slutandet av fred med Sverige lidit särskilt och nästan allt han ägde förlorat haver ... vi därför önskar att han intill sin död från oss skall mottaga en årlig summa om 6 000 jefimker banco ... samt att till hans sonson den unge Baner för bästa fostran och resor utge 2 000 per

år i fem år ... Samt räkna från januari 1724". På ett annat ställe i texten finns ett förtydligande om att Vellingk förlorat sina byar i distrikten Koporje och Izjora, som kom att ingå i det ryska riket.

Hos den nyfikne läsaren infinner sig genast frågan: om nu skälet var så uppenbart, varför behöver det då göras i hemlighet? Hur kommer det sig att pensionen i fråga i ryska handlingar så ofta benämns som en "sekret gåva"? Vi har dokumenterad bekräftelse på att summan överfördes för betalning till Vellingk från och med 1724 till och med 1727. En viktig fråga blir: hur väsentlig var "den ryska pensionen" för hans livsföring? Av allt att döma spelade den en ganska stor roll. För att förstå hur stor summan faktiskt var måste vi komma ihåg att den till storleken översteg en senators årslön och att man alltid hade användning för pengarna. I början av oktober 1726 rapporterar Golovin till Sankt Petersburg att Vellingk bett honom om att han skulle få sin pension för 1727 utbetald i förskott, då han ämnade skicka sin sonson att "voyagera till andra länder". Greven har bråttom för han har börjat ana att mörka moln drog ihop sig över honom och vill därför få ut sin avkastning i förväg och kunna sörja för den 18-årige ynglingen.

Den 18 oktober 1726 utfärdas arresteringsordern mot Vellingk. Formellt för att han haft korrespondens med den preussiske kungen 1722 om den svenske kungens önskan att få låna pengar i Preussen och som säkerhet utlovat "ön Wolgast" i det svenska Pommern. Och trots att avtalet aldrig blev av anklagade Fredrik nu Vellingk för att han tagit steget utan godkännande från kungen. Anklagelsen var så mångtydig, att till och med den preussiske kungen via sin minister gav uttryck för förundran. I realiteten måste man vara dum för att inte förstå att det rörde sig om en bestraffning för grevens nära förbindelser med hertigen av Holstein och de ryska myndigheterna.

Enligt vad Golovin rapporterar var inte Vellingk särskilt nedstämd i början av utredningen, utan skrev till och med en begäran till riksdagen att de skulle granska hans fall, övertygad som han var om att alla då skulle inse hans oskuld, och att konungen då skulle hamna "under misstanke" hos adeln. Det faktum att Vellingks alla papper hade beslagtogs i hans hem ingav de välvilliga berättigade farhågor för att man där skulle kunna hitta något som skulle kunna utgöra ett hot mot dem. Det hittades också visst komprometterande material. I ett brev skrev till exempel Cederhielm att det borde rapporteras till Sankt Petersburg om pågående engelska och franska intriger, för att stoppa anslutningen till "accessionen", och där fanns även en begäran från Vellingk om att Cederhielm skulle verka för en höjning

av hans årliga pension. Det ska noteras att såväl kejsarinnan som cheferna för utrikesförvaltningen i Ryssland upprepade gånger skrev att man inte skulle överge greven "uti hans olycka", utan att man var beredd att hjälpa till på det sätt som kunde behövas. Till exempel att ge pengar till ledamöterna i den sekreta kommissionen, som genomförde utredningen av hans fall.

Det var just "Vellingkaffären" som kom att bromsa de i början av oktober 1726 inledda officiella konferenserna med den engelske och den franske ministern. Men det var inte bara det fallet som höll tillbaka diskussionerna. Det ska erkännas att de ansträngningar som gjordes av det ryska och det österrikiska sändebudet inte förblev utan resultat. Det är mycket sannolikt att ryssvänliga personer ur ständerna medvetet valde en förhållningstaktik. De framtvingade bland annat att man behövde läsa samtliga protokoll från Sveriges alla internationella konferenser, och den 4 november hade man till exempel bara kommit fram till år 1725.

Det verkade till en början som om det var just pengarna som givit sådant resultat. Golovin skyndade sig att rapportera detta till Sankt Petersburg, och därifrån föreslogs att man skulle fortsätta sina ansträngningar, och som garanti skickade man honom ytterligare 20 000 med kuriren Scherer. Som svar på Golovins klagomål på att han tvingats använda egna medel för "hålla daglig taffel" på ambassaden sände man honom dessutom ett engångstillägg till lönen på 1 000 guldrubel eller 2 000 rubel.

Det vore fel att hävda att det bara var ryssarna som försökte uppnå önskat resultat med hjälp av köpta riksdagsmän, stats-tjänstemän, militärer och andra. Det råder inga som helst tvivel om att även övriga aktörer i det politiska spel som pågick i den svenska huvudstaden under åren 1726–1727, agerade på exakt samma sätt.

Man ska naturligtvis inte heller sätta villkorslös tilltro till vittnesuppgifter från den motsatta sidan. Till exempel att Dolgorukov uppger att den från London återkomna svenske ambassadören C. Sparre där från kungen skulle ha mottagit 5 000 pund "för att inklinera personer till accessionen". Eller att greve Horn erhåller en "särskild pension" på 160 000 rubel från den engelske konungen. Men om man tar hänsyn till att praxis med mutor och korruption var utomordentligt spridd i många länder vid den här tiden, så kan det ändå vara värt att förhålla sig till sådana uppgifter med stor uppmärksamhet.

(Fortsättning följer)

Text: Galina Sjebaldina, RSUH, RANEP, Moskva
Översättning: Bengt Eriksson

1. För del 1, se Sverigekontakt, nr 1 för 2023.
2. AVPRI, F. 96, op. 1 1726, nr 5 a, l. 125–125 ob.
3. Härmed avses att Fredrik I representerade den regerande dynastin Hessen-Kassel.
4. I verkligheten hade de fortsatta rysk-svenska relationerna kunnat utveckla sig i en helt annan riktning. Bestuzjev hade nämligen för avsikt att gifta sig med dottern till en av männen bakom fredsavtalet från Nystad, Johan Paulinus Lillienstedt, Christina Margareta Eleonora Lillienstedt. Den potentiella brudens far hade godkänt giftermålet, men så gick något fel. Trots Bestuzjevs enträigna brev till hemlandet med anhållan om att myndigheterna skulle ge sitt tillstånd till ett giftermål som skulle göra honom besläktad med de mest framstående familjerna i Sverige, som Lillienstedt, Törnflycht och Piper, kom det aldrig något svar.
5. AVPRI, F. 96, op. 1 1725, nr 6, l. 8.
6. AVPRI, F. 96, op. 1 1725, nr 6 l. 131.
7. Jepantja (fornryska) var en bred och tung mantel med kapuschong.
8. Deras bagage innehållande rika gåvor sändes något senare "på ett stort och gott fartyg". Det är uppenbart att det äkta paret gjort ett gott intryck på kejsarinnan, och den 28 juni levererade kuriren Matiusjkin till Stockholm ett porträtt av Katarina, som baronen blivit lovad inför sin hemresa.
9. AVPRI, F. 96, op. 1 1726, nr 3, l. 36 ob.
10. AVPRI, F. 96, op. 1 1726, nr 5, ch. 1, l. 105 ob.
11. AVPRI, F. 96, op. 1 1726, nr 5, ch. 1, l. 163.
12. Exakt samma taktik kom att användas vid ingåendet av det nya försvarsförbundet mellan Sverige och Ryssland 1734. Greve Horns samtida kommer då att kritisera honom i samma ordalag.
13. AVPRI, F. 96, op. 1 1726, nr 5, ch. 1, l. 182.
14. Förvrängning av ordet "stånd"
15. AVPRI, F. 96, op. 1 1726, nr 5, ch. 1, l. 339–339 ob.
16. AVPRI, F. 96, op. 1 1726, nr 5, ch. 1, l. 563–564.
17. Det gick envisa rykten (om detta skriver såväl greve Carl Piper som Johan von Strahlenberg) om att guvernören för Sibirien umgicks med separatistiska planer och ville avskilja området från Ryssland.
18. AVPRI, F. 96, op. 1 1725, nr 21, l. 1–1 ob.

Estlands svenskläraryöörning fyllde

20

Estlands svenskläraryöörning fyllde 20 i år! Föörningen grundades officiellt i april 2003 om än svensk-lärarna i Estland var få under den tiden och alla kände varandra. Dock var det mycket klokt att starta en föörning vilket lade grunden till aktiviteter och sammankomster på en mer regelbunden basis och möjlighet att agera som juridisk person.

Genom tiderna har svensklärare i Estland haft olika traditioner: den ena som framstår som mest bestående är förstås föörningen Sverigekontakts och Svenska institutets konferens för svensklärare i Baltikum där vi har deltagit redan fr o m förra århundradet. Sedan har våra gymnasieelever som läser svenska kunnat samlas i någon gymnasieskola eller på universitetet för ämnestävling i många år. Genom åren har vi samlats på våren för föörningens årsmöten och passat på att lyssna på några föredrag då vi ändå samlas. Vi har haft seminarier och sammankomster också i Tartu – förr i tiden på hösten, numera snarare på våren. En av föörningens goda traditioner har varit kultureror på sommaren. Sådana anordnas inte varje år men genom tiderna har man varit i Stockholm, på Åland, i Värmland, på Gotland, i Helsingfors osv. Egentligen har pandemitiden slagit lite hål i alla traditioner (möten på nätet, inställda resor...) men allt kommer förhoppningsvis att hämta sig igen så småningom.

För att fira vår 20-åriga historia som föörning, samlades vi i Tallinn på en lördag i början av november. Programmet innehöll lite av varje som har präglat vår

verksamhet hittills: ett seminariumworkshop, kulturinslag och högtidlig middag.

Dagen startades med en praktisk workshop som leddes av Lyosha Razin (Språkcentret Game). Han presenterade en kortlek som kan användas i språkundervisningen och som han själv varit med och utvecklat (kolla gärna <https://okcards.eu/>). Lärarna hade det roligt samtidigt som man lärde sig hur man kan använda bilder på korten i undervisningen på flera olika sätt: som uppvärmning, inlärnin g av vokabulär och grammatik eller för att prata fritt.

Vi fortsatte med ett litet möte och diskuterade evenemang för nästa år.

Dagen fortsatte med kulturellt inslag - en guidad tur på Niguliste kyrka. Utställningen med medeltida altarpopsatser var öppen sista helgen och konsthistoriker Merike Kurisoo (PhD) och Greta Koppel (PhD) berättade ingående och väldigt spännande om kontakterna mellan konsthantverkare i hela den nordiska regionen. Museer och forskare har inlett ett större samarbete vilket möjliggör att man kan identifiera stora mästares verk på båda sidor Östersjön – en altarpopsats på utställningen var tagen dit från Bollnäs i Helsingland (vilket är helt unikt i utställningsvärlden). Det huvudsakliga temat för den här utställningen var Michel Sitow – en mästare som föddes och växte upp i 1400-talets Tallinn och återvändande som mästare också på 1500-talet och vars ateljés mästerverk kan hittas i hela Norden.

Vi avrundade dagen med en festlig måltid på restaurang Literaat där vi kunde sitta mellan bokhyllor och njuta av kvällen. Det är roligt att vår föörning har bestått i 20 år!

Text: Ruth Laidmets

Experimentera med utbildning?

Skolutbildningen i Ryssland genomgår nog inte sin bästa tid. Föräldrarna befinner sig på ständig jakt efter en bättre skola, som kanske är modernare, mer prestigefull och av högre kvalitet. Att välja rätt skola har känts som ett svårt uppdrag ända sedan 1980-talet då det stora "skolexperimentet", som fortfarande pågår, började.

När Sovjetunionen kollapsat gav staten fria tyglar åt skolorna. Den gemensamma kursplanen försvann; rektorerna fick anställa lärare efter egen smak, egna intressen, modet och inte minst specialisternas tillgänglighet. Staten hade brist på pengar och utbildningssektorn finansierades knappt, vilket ledde till att en hel del yngre lärare sökte efter andra arbetsplatser med mer lovande löner. Personalen som fanns kvar bestod oftast av de äldre samt de som såg läraryrket som sitt kall.

Under min uppväxt gick jag på tre skolor, och alla tre höll på med att experimentera. Den allra första hade sedan tidigare en inriktning på matematik och fysik och tillhörde Moskvas främsta skolor. Fördjupningen i dessa ämnen började dock från och med årskurs fyra, vilket betydde att de första tre åren fick man studera på samma sätt som de övriga barnen.

Att jag över huvud taget hamnade på den där skolan berodde framför allt på att den låg i närheten av där jag bodde. Varje barn blev tillskrivet en viss skola, och utgångspunkten var alltid bostadsadressen. Föräldrarna kunde välja någon annan skola men de första åren spelade oftast en mindre roll. Att lära sig läsa, skriva och räkna kunde man ändå göra var som helst.

Min andra skola hade inriktning på engelska, men det var inte därför jag hamnade där, utan framför allt eftersom min

mamma fick jobb där. Hon hade arbetat på ett statligt datorföretag som efter Sovjetunionens upplösning föll i glömska, så mamma behövde nytt arbete. En bekant hade tipsat henne om den där skolan, som nu också var på jakt efter ämnen som var lite annorlunda. Datorer och programmering! Någonting som kändes modernt och spännande men som inte så många hade sett eller kunnat hantera än.

Förutom en lärare i programmering fick min andra skola en skara andra ovanliga specialister. Vid tio års ålder började vi exempelvis studera sannolikhetsteori och astronomi. Dessutom fördjupade vi oss i alla möjliga aspekter av Rysslands historia: vår nya lärare presenterade gammalryskan för oss, berättade om de äldre byggnadsteknikerna, förklarade de traditionella sagornas ursprung och betydelse. Alla våra lärare upplevdes som väldigt professionella, även om många av dem saknade rätt utbildning och försökte mest följa sin intuition. Den skolan minns jag fortfarande med mycket värme och respekt, men till skillnad från den första skolan har denna sjunkit i kvalitet och är numera stängd.

Min tredje skola var nog märkligast. Där satsade man på ett djärvt experiment: att förena litteratur, historia och matematik. Därtill skulle teater ingå: vi skulle iscensätta de kända verken från olika epoker samt lära oss retorik och grunderna i skådespeleri. "Föreningen" av dessa ämnen bestod i att undervisningen skulle utgå ifrån tidsperioden. Pratas det om Romarriket så kan man samtidigt diskutera den vetenskapliga utvecklingen där och läsa några av de litterära verk som är nästan två tusen år gamla. Och självklart titta på den romerska konsten och förmodligen visa några delar av Romarrikets historia.

Problem uppstod nästan direkt. Läraren i litteratur blev gravid och därmed mammaledig. Läraren i matte bytte jobb. Läraren i

historia jobbade extra som journalist och när första Tjetjenienkriget började skickades han ständigt dit på tjänsteresor. Senare avslutade han lärarkarriären helt och hållet och blev chef för en känd rysk radiostation. Kvar blev alltså endast "teaterläraren". Experimentet rann ut i sanden utan att ens kunna börja på riktigt.

Rektorn ville dock inte ge upp så lätt. Hon erbjöd en arbetslös ekonom att undervisa oss i geografi, men ämnet blev snart "impopulärt" och byttes bort mot finans och ekonomi. Läraren var lika lite intresserad av sitt jobb som eleverna av studierna. Till råga på allt saknades läroböcker så hela idén blev en katastrof.

Vår lärare i fysik fick undervisa i sådana nymodigheter som programmering och astronomi. Hon tackade ja i hopp om högre lön men tyvärr kunde hon nästan ingenting om datorer och stjärnor. Hon fick läsa tillsammans med oss och det visade sig att jag som gått i skolan med liknande experiment visste ibland lite mer än hon.

Det är många i min ålder som anses vara en "förlorad generation" som inte kan sitt lands historia, litteratur eller grunderna i matematik och fysik. En hel del skolor som desperat försökte experimentera med nya ämnen misslyckades katastrofalt. De gamla läroböckerna ansågs omoderna och skulle i stället ersättas av något som kända professorer skrivit. Men de kända professorerna förstod inte hur man skulle skapa böcker för barn och tonåringar. Deras verk var inte bara tråkiga, utan också svåra att läsa för de som var 10–15 år gamla.

Redan på 2000-talet var det bara att konstatera att de flesta experiment blivit misslyckade. Föräldrarna till barnen kunde grundläggande ämnen som matematik, fysik, kemi och litteratur mycket bättre än sina barn. I sin hektiska jakt efter de modernaste kursplanerna, i sin vilja att sticka ut och vara annorlunda hade många rektorer glömt

En del av experimentet var också att prova på läraryrket. Min klasskompis och jaggenomför en lektion i mänskliga rättigheter.

skolans huvudprinciper: den är till för att utbilda, uppfostra och utveckla barnen och inte lära dem att hata allt som har med studier att göra.

Jag förundras fortfarande över hur bra mina föräldrar minns allt de läste i skolan. Alla reglerna och all teori. Något som de flesta i min generation inte haft en chans att lära sig.

Fortsätter sådana experiment i Ryssland? Ja, till en viss del. Skolorna saknar fortfarande någon gemensam kursplan. Elever som byter skola någon gång mellan årskurs 5 och årskurs 11 riskerar att hamna i en helt främmande miljö, med ämnen de aldrig hört talas om – men samtidigt med kunskaper som deras klasskamrater inte har en aning om.

Men allt fler röster höjs. Både föräldrarna och lärarna har tröttnat och börjat inse att ”vara unik” inte alltid behöver betyda något positivt. Detta diskuteras nu på högsta nivå: regeringen vill delvis återinföra det gamla systemet, då alla elever följde mer eller mindre samma plan och med mer eller mindre samma mål.

Det återstår att se om den tänkta reformen kommer att genomföras eller ej.

Text: Julia Antonova

När man börjar skolan brukar man fortfarande ha blommor till sin första lärare,

Skolavslutningen präglas också av blommor – denna gång de som man får av barn som precis gått ur första klass.

Dialekten i Gammalsvenskby

– att göra den negligerade rösten hörd
Verbböjning i dialekten.

I denna artikel fortsätter vi berätta om dialekten i Gammalsvenskby, nämligen om verbböjningen i den nutida dialekten. Den enda källan är intervjuer med dialekttalarna: Lidia Utas, Melitta Prasolova, Anna Liutko. Artikeln behandlar enbart verbets böjningsmönster; perfektum, pluskvamperfektum, konjunktiv, particip kommer att behandlas i en skild artikel.

Några inledande anmärkningar

Det var från början tydligt att verbssystemet i dialekten både är likt och olik det standardsvenska verbssystemet. Annorlunda är framför allt att vissa verbformer i dialekten är kortare än i svenskan. Till exempel, »vänta», »arbeta», »köpa» är *vänt*, *arbet*, *kēp*; »väntade», »arbetade», »köpte» är *vänta*, *arbata*, *kēft*. Men det innebär inte att alla verbformer i dialekten är kortare; det finns samtidigt också former som är längre. Imperativ plural till »baka» och »tala» (i dialekten *boka* och *tola*) är *bokaje* 'baka (ni)!' och *tolaje* 'tala (ni)!', dvs. man använder en ändelse, *-je*, som inte finns i nutida svenska. Bland övriga skillnader finns sådana konstruktioner som tom *jära kume* 'de har kommit', *tom a gjūd-e um tom a hāve tiār* 'de skulle göra det om de hade tid' och *tom a hāve gjūd-e um dom a hāve tiār hāve* 'de skulle ha gjort det om de hade haft tid' (vi ska redogöra för de här konstruktionerna senare i andra artiklar i denna serie). Å andra sidan är många verb i dialekten lätt igenkännbara för en svensktalande person, trots att dialektens ljudutveckling är ganska egendomlig. Jämför exempelvis de här infinitivformerna i dialekten och i svenskan: *ajņjār* 'ängra', *bire* 'börja', *boka* (uttalad *båka* med ett kort å) 'baka', *drēm* 'drömma', *fōlge* 'följa', *kļōa* 'klaga', *kuma* 'komma', *rāike* 'röka', *sammōl* 'samla', *skōa* 'titta', *tōa* 'ta(ga)', *vandār* 'vandra'.

När det gäller verbens böjning, uppdelar jag dem i tre stora grupper som kallas **konjugationer**. Ursprungligen är det ett latinskt ord, **conjugatio**, som bokstavligen betyder 'förenande, sammanfogning' (till det latinska verbet *jungere* 'förena'). Kanske uppfattade antika grammatiker verbböjning som en sammanfogning av former, vilket egentligen är riktigt: jämför svenskans *arbeta*, *arbetar*, *arbetade*, *arbetat*, *arbetande* eller *skriva*, *skriver*, *skriv*, *skrev*, *skrivit*, *skriuen*, *skrivet*, *skrivna*, *skrivande*, *skrivs*, *skrivs*, *skrivits*, osv. Ett annat viktigt begrepp är **paradigm**. Det är ett grekiskt ord som ursprungligen betydde 'det som visas', dvs. 'exempel', 'mönster' (avlett av det grekiska verbet *deiknymi* 'jag visar'). Ett paradigm i lingvistik är helt enkelt ett böjningsmönster, dvs. en lista av ett ords former som man måste kunna för att använda det. *Arbata*, *arbetar*, *arbetade*, *arbetat* är alltså ett paradigm av verbet *arbata*. Man kan sammanställa en fullständig lista av alla former som ett ord kan ha, något som kallas för fullständigt paradigm (*full paradigm* på engelska). Man kan hitta sådana

paradigm i Svenska Akademiens ordlista över svenska språket: <https://svenska.se/saol/>. Verbet *arbata* har 13 former där (vissa former sammanfaller, t.ex. är formen *arbata* både infinitiv och imperativ; det kallas **morfologisk homonymi**), medan verbet *skriva* har 14 former. Men den som lär sig svenska behöver inte lära sig alla dessa 13 eller 14 former, eftersom det räcker med tre för att kunna bygga hela paradigmet (*arbata* – *arbetar* – *arbetade* och *skriva* – *skrev* – *skrivit*). Det kallas ett **basparadigm**.

I vår dialekt har verbet ett paradigm som består av följande former: 1) infinitiv, 2) presens singular, 3) imperativ plural, 4) preteritum, 5) supinum.

Presens och imperativ har olika former för singular och plural, t.ex. *ja väntar* 'jag väntar' och *ve vänt* 'vi väntar', *vänt* 'vänta (du)!' och *vānte* 'vänta (ni)!'.

Presens plural sammanfaller alltid (med undantag av verbet »vara»; se tabell 6 nedanför) med infinitiven: *vānt* '(att) vänta' och *vānt* '(vi, ni, de) väntar'. Imperativ singular sammanfaller vanligen också med infinitiven.

Den nutida dialekten (åtminstone i mina intervjuer) särskiljer inte singular och plural i preteritum, men tidigare fanns denna skillnad; den fanns också i besläktade dialekter hos starka verb. Till exempel i Nuckö-dialekten i Estland hade verben »bita», »skjuta», »bryta», »binda», »ge» (och många andra) *bait*, *skjaut*, *braut*, *band*, *gā(v)* i preteritum singular och *bitu*, *skjūtu*, *brītu*, *bīndu*, *gūv* i preteritum plural. I

Supinum är den form som används i perfektum och pluskvamperfektum: *Fīļa jara bott-flōe* 'Fågeln har flugit bort'; *flōe* är supinum till *flū* 'flyga'. Supinum används också i konjunktiv: *He ān a vare bra, um-de a kļistra-en, tē-de a sīd, ān-dār kumār rāik ūt* 'Det vore också (ān) bra om du vitkalkade (*kļistra*) den, där skulle du se att där kommer rök ut' (på tal om om skorstenen). Konjunktivformerna här är *a vare*, *a kļistra*, *a sīd*.

De tre konjugationerna i dialekten skiljs åt med olika ändelser för verb tillhörande olika konjugation. Till exempel har verbet *boka* preteritumformen *boka* (sv. bakade), verbet *kēp* 'köpa' har *kēft*, och *fō* 'få' har *fī*. Vi kan lätt se att dessa verb beter sig på olika sätt och därför hör till skilda konjugationer.

1 För flera exempel se G. Danell. Nuckö-målet. Stockholm, 1905–1934, s. 25–26, 251–253. För enkelhetens skull använder jag här min stavning för verbformer i Nuckö-målet; Danell använder det svenska landsmålsalfabetet.

Några ljudlagar

Innan vi tittar på de här konjugationerna i närmare detalj, måste vi framställa några allmänna fonetiska regler (**ljudlagar**) som har format deras utseende. En viktig regel har att göra med det lingvistiska fenomenet **kvantitet**, eller **längd**. Om verbets rot (eller stam) är kort, bevaras den obetonade vokalen efter roten; om roten är lång, försvinner vokalen i slutljud.

Roten är kort om den innehåller en kort vokal och en kort konsonant. Verben »tala», »baka» heter i dialekten *tola*, *boka*: här är både rotvokalen *o* (uttalad »å») och rotkonsonanterna *l*, *k* korta, vilket leder till att den obetonade vokalen *a* bevaras. Sådana ord kallas för kortstaviga.

Roten är lång om den innehåller en lång vokal som följs av en kort konsonant eller en kort vokal följd av lång konsonant eller konsonantgrupp. Sådana verb som »köra», »köpa», »lysa» och en stor mängd andra har i dialekten långa rotvokaler och heter *kēr*, *kēp*, *līs*: vi ser att det obetonade *a*-et inte finns här, och den enda förklaringen är att vokalen har tappats på grund av den långa roten. Detsamma gäller sådana verb som »vänta», »hjälpa», »bränna»: deras infinitiver är i dialekten *vānt*, *hōlp*, *brānn*. Sådana ord kallas **långstaviga**.

Den obetonade vokalens försvinnande hos ord med långa rötter och dess bevarande hos de med korta utgör en viktig skillnad från standardsvenskan. Många verb som är grammatiskt sett identiska i standardsvenskan, t.ex. *tala*, *vänta*, är inte helt identiska i dialekten, där de heter – som vi har sett – *tola* och *vānt* i infinitiv.

Det är intressant att det bara är vokaler och konsonanter som står i rotens slut (dvs. till höger) som har en roll vid bestämningen av rotens kvantitet. Konsonanterna före vokalen (dvs. till vänster) spelar ingen roll. Verben »skala» (potatis osv.) och »smaka» har två konsonanter till vänster, men de är trots det kortstaviga därför att ljuden till höger är korta, varför också den obetonade vokalen i infinitiven bevaras: *skola*, *smoka*.

Samma sak ser vi i preteritum av sådana verb som hör till samma böjningsmönster som de redan omnämnda »köra», »köpa»: i dialekten heter det *kēd*, *kēft* (sv. körde, köpte). Den obetonade vokalen *-e* har bortfallit därför att den föregående delen av orden är lång.

Den här företeelsen kan spela en betydande roll i grammatiken; liknande

påverkan på ljudutvecklingen beroende på rotkvantiteten finns i många språk. Utanför Skandinavien är fornengelska ett välkänt exempel. I fornengelskan bevarar kortstaviga ord ändelsevokalerna, medan de långstaviga förlorar dem.^{2**}

Orsaken till den obetonade vokalens försvinnande eller bevarande tycks vara att språket strävar efter ett likformigt utseende av ord när det gäller deras längd. Vår dialekt är ett av sådana språk. Infinitiverna *vänt* och *tolä* har faktiskt samma längd i dialekten, vilket de inte skulle ha varit om vänta hade haft ändelsen *-a*. Längden (**den fonologiska längden**) mäter man med en enhet som kallas **mora**. Det är ett annat latinskt begrepp som betyder »dröjsmål, tidslängd». Både *vänt* och *tolä* har tre moror, dvs. *ä*, *n*, *t* och *o*, *l*, *a* (som tidigare nämnts räknas inte konsonanter i början) och är helt likformiga med avseende på längd.

Den obetonade vokalen försvann bara när den stod i ordslut. Om en vokal kom att stå i ordslut relativt sent, bevarades den. Till exempel verbet »bygga» heter *bigge* i dialekten (inte *bigg*). Vokalen *e* försvinner inte efter den långa roten därför att den blev slutvokal först efter att *-a* tappades. Verbets infinitivform var *byggja* i fornspråket; obetonat *-a* försvann enligt den omtalade regeln, *-e* (från *i* < *j*) kom att stå i ordslut först efteråt och försvann inte. Detsamma gäller sådana former som *vänta* »väntade» i preteritum: de förlorar inte sin preteritumändelse därför att här *-a* blev slutjudande relativt sent, efter att preteritumändelsens *-de* – som bevaras i svenska skriftspråket – redan hade försvunnit.

En annan regel som påverkar verb-systemets utseende är försvinnandet av konsonanter som stod efter obetonade vokaler i ordslut. Det ser vi bland annat i supinum, t.ex. *bite* »bitit», *bunde* »bundit», *kume* »kommit» (till *bīt* »bita», *bīnd* »binda», *kuma* »komma»). Dessutom har slutkonsonanten *-n* försvunnit enligt denna regel i imperativ plural: *bokae* (uttalat »båkaje») »baka (ni)!', *skrīve* »skriv (ni)!', *läse* »läs (ni)!' . Jämför fornsvenskans imperativ plural läsin. Märk också förändringen i > e hos den obetonade vokalen.

Om konsonanten *j* kommer att stå i ordslut först efter att en ändelsevokal gått förlorad, blir den till *e* (via *i*), som vi sett i infinitiven *bigge*. Detsamma gäller sådana former som *bire* »börja», *fölge* »följa», *sjöle* »sälja», *tjöle* »tälja» m.fl.

Konsonanterna *d* och *g* (och i vissa fall *v*) försvann när dem de kom att stå i i slutljud efter att ändelsevokalen hade försvunnit: detta leder till sådana former som *bjū* »bjuda», *fē* »föda», *rī* »rida», *vī* »vrida», *sjū* »sjuda», *sjū* »suga», *skrū* »skruva».

Dessa företeelser hittar man inte bara

hos verb, utan också hos andra ordklasser, dvs. de är universella i dialekten.

Konjugationerna

Som ovan nämnts, fördelar sig verben i dialekten på tre konjugationer. Denna fördelning beror på hur preteritum och supinum bildas: 1) verb som slutar på *-a* i preteritum och supinum (verb med stammar på *-a*); 2) verb som slutar på *-t*, *-d*, *-d* i preteritum och supinum (verb med stammar på konsonanter, långa vokaler och diftonger); 3) verb med rotförändringar. Preteritum och supinum av verb i de 1:a och 2:a konjugationer är alltid identiska.

Verb som hör till de första två konjugationerna kallas **svaga** i lingvistik, och de som hör till den tredje konjugationen **starka**. Grunden till dessa benämningar är att det finns **sekundära** verb, dvs. sådana som språkhistoriskt sett är avledda från andra ord: substantiv, adjektiv och andra verb. Många verb i de första två konjugationerna är avledda på ett eller annat sätt. Till den tredje konjugationen hör många **primära** verb, dvs. sådana som sedan länge har haft verbrötter och alltid har varit verb (den här fördelningen i svaga och starka verb är naturligtvis tillämplig på andra språk: till exempel, latinska 1:a, 2:a och 4:e konjugationerna är »svaga», och den 3:e är »stark»). Begreppen »sedan länge» och »alltid» är inexakta och otydliga eftersom alla ord på något sätt var bildade i tidigare skeden av språkhistorien, och de ord som klassificeras som primära (oavledda) i det nutida språket var avledda (sekundära) tidigare, i fornsvenskan, eller i urnordiskan, eller i urgermanskan, eller i urindoeuropeiskan, eller ännu tidigare. Men i det här sammanhanget innebär begreppet »primär» att ordet kan betraktas som oavlett ur fornsvensk synvinkel. Det kan också tilläggas att det inte är självklart vilka verb som är »avledda» och vilka »oavledda» om vi bara tittar på deras nutida form. För att fastställa hur de är avledda behöver man se på deras form i fornspråket och besläktade språk. Med andra ord behöver man göra en **etymologisk** studie. I många fall har sådana studier redan tidigare gjorts av språkforskare; i så fall behöver man bara leta efter etymologiska upplysningar i Svenska Akademiens Ordbok (<https://www.saob.se/>) eller slå upp ett ord i Elof Hellquists Svensk etymologisk ordbok eller andra etymologiska ordböcker. Men i vissa fall behöver man själv göra en studie för att ta reda på ett verbs ordbildningsmönster.

Första konjugationen

Hit hör de flesta verb i dialekten. I mina intervjuer förekommer ca. 500 verb av denna konjugation. Den här konjugationen motsvaras av svenskans 1:a konjugation. Böjningsmönstret för första konjugationen ges i tabell 1.

Tabell 1. Böjningsmönster inom första konjugationen.

Type	Infinitiv; presens pl.; imperativ sg.	Presens sg.	Imperativ pl.	Preteritum/supinum
1a	<i>boka</i> »baka»	<i>bokar</i>	<i>bokae</i>	<i>boka</i>
1b	<i>vänt</i> »vänta» <i>klistär</i> »vitkalka»	<i>väntar</i> <i>klistrar</i>	<i>vänte</i> <i>klist(ä)re</i>	<i>vänta</i> <i>klistra</i>
1c	<i>inke se</i> »stöna»; imper. <i>inke-de änt</i> <i>skinde se</i> »skynda sig» <i>bire</i> »börja»	<i>inkjar se</i> <i>skindar se</i> <i>birjar</i> ; <i>bire</i>	<i>inke jār (änt)</i> <i>skinde jār (änt)</i> <i>bire</i>	<i>inkja se</i> <i>skinda se</i> <i>birja</i>

s-former:

	Infinitiv; presens sg. och pl.; imperativ sg.	Imperativ pl.	Preteritum/supinum
1a	<i>bruta-s</i> »brottas»	<i>bruta-s-e</i>	<i>bruta-s-t</i>
1b	<i>önda-s</i> »andas»	<i>önda-s-e</i>	<i>önda-s-t</i>

Andra konjugation

Den här konjugationen motsvaras av svenskans 2:a och 3:e konjugationer. I intervjuerna förekommer något fler än 200 verb av denna konjugation. Verben i dialekten 2:a konjugation bildar grupper på olika sätt utifrån infinitiv/presens/imperativ å ena sidan och preteritum/supinum å andra. Följande typer kan urskiljas inom andra konjugationen enligt hur infinitiv och presens sg. förhåller sig till varandra: 1) stammar som slutar på tonande konsonant, *m*, och (alltid lång) vokal; 2) stammar på *ll*, *nn*, *n*; 3) stammar på *r*; 4) stammar på **j* (vilket återspeglas som *-e*) med a) långa, b) korta rötter. Exempel ges i tabell 2.

Tabell 2. Infinitiv, presens, imperativ av andra konjugationen.

Type	Infinitiv; presens pl.	Presens sg.	Imperativ	
			Sg.	Pl.
1	<i>kēp</i> »köpa»	<i>kēpār</i>	<i>kēp</i>	<i>kēpe</i>
	<i>glēm</i> »glömma»	<i>glēmār</i>	<i>glēm</i>	<i>glēme</i>
	<i>leva/liva</i> »leva»	<i>levār/livār</i>	<i>lēv</i>	<i>leve</i>
	<i>trū</i> »tro»	<i>trūār</i>	<i>trū</i>	<i>trūe</i>
2	<i>häll</i> »hälla»	<i>hälldār</i>	<i>häll</i>	<i>hälle</i>
	<i>bränn</i> »bränna»	<i>bränndār</i>	<i>bränn</i>	<i>bränne</i>
	<i>lön</i> »låna»	<i>löndār</i>	<i>lön</i>	<i>löne</i>
3	<i>hēr</i> »höra»	<i>hēr</i>	<i>hēr</i>	<i>hēre</i>
4a	<i>riŋje</i> »ömge»	<i>riŋjār</i>	<i>riŋje</i>	
4b	<i>sēke</i> »söka»	<i>sēkār</i>	<i>sēk</i>	<i>sēke</i>
	<i>sjöle</i> »sälja»	<i>sjōl</i>	<i>sjōl</i>	<i>sjōle</i>
	<i>äre</i> »plöja»	<i>ār</i>	<i>ār</i>	<i>äre</i>
	<i>säte</i> »sätta»	<i>sätār</i>	<i>sätt</i>	<i>säte</i>
	<i>kräve</i> »kräva»	<i>krävār</i>	<i>kräv</i>	<i>kräve</i>

I preteritum och supinum indelas andra konjugationens verb i fyra grupper:

1) de med ändelsen *-t*, som förekommer efter rötter som slutar på *s*, *n*, *ll*, *t*, *k*, *þ*, *ld*:

blēs »blåsa» – *blēst*;

lōn »låna» – *lōnt*;

still »ge mat» – *stillt*;

höld »hälla» – *hölt*;

sēke »söka» – *sēft*;

kēp »köpa» – *kēft*;

2) de med ändelserna *-d* (efter *m*, *mm*, *nn*, *v*, *d*, och alla vokaler förutom diftongen *äi*), och *-d* (efter *r*, *l*):

drēm »drömma» – *drēmd*;

2 ** Elis J. Ahlberg påpekar (personligt meddelande) att en liknande företeelse också finns i estniskan.

klämm 'klämma' – *klämd*;
bränn 'bränna' – *bränd*;
leva/liva 'leva' – *löv*;
här 'höra' – *hēd*;
sjöle 'sälja' – *sjōd*;
svölge 'svälja' – *svōd*;
hēje 'hänga' – *hēmd*;
bigge 'bygga' – *bēvd*;
rū 'ro' – *rūd*;

3) de med ändelsen *-dd* (efter *äi* och ibland efter *ē*):

sträi 'strö' – *sträidd*;

klē (pō) 'klä på' – (pō-)kledd (jämte -klēd);

4) de med nolländelse: *hitt* 'hitta' – *hitt*.

Verben lägga 'lägga', *sīnas* 'synas', *smäre* 'smörja', *säte* 'sätta', *sätjas* 'sätta sig', *äre* 'plöja' förändrar rotvokalen i preteritum/supinum: *lād*, *sōndest*, *smōd*, *satt*, *satest* (och sattes), *ōd*.

Former för andra konjugationens s-former ges i tabell 3.

Tabell 3. *S-former, andra konjugationen*

Infinitiv; presens pl.	Presens sg.; imperativ sg.	Imperativ pl.	Preteritum/supinum
<i>skäll-as</i> 'gräla'	<i>skäll-s</i>	<i>skäll-s-e</i> (änt)	<i>skäll-t-es-t</i>
<i>gehēras</i> 'behöva'	<i>gehēs</i>	—	<i>gehēdest</i>
<i>läggjas</i> 'lägga sig'	<i>lägg-s</i>	<i>lägg-s-e</i>	<i>lādest</i>
<i>sätjas</i> 'sätta sig'	<i>sätt-s</i>	<i>sätt-s-e</i>	<i>sattest/satest/sattes</i>
<i>dūas/dōas</i> 'duga'	<i>dūss</i>	—	<i>dūdest/dōdest</i>
<i>bāias</i> 'be'	<i>bāitts</i>	<i>bāittse</i>	<i>bāiddest</i>
<i>līas</i> 'lyda'	<i>litts</i>	<i>littse</i>	<i>līdest/līdest</i>

Isolerade konjugationsmönster av (ursprungligen) svaga verb ges i tabell 4.

Tabell 4. *Verben gära, ärjas, hōa och säi*

Infinitiv	Presens		Imperativ		Preteritum	Supinum
	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.		
<i>gära</i> 'göra'; <i>gärjas</i> 'göras; jäsa'	<i>gār</i> <i>gāsš</i>	<i>gāra</i> <i>gārjas</i>	<i>gār</i> —	<i>gāre</i> —	<i>gjiūd</i> <i>gjiūdest</i>	
<i>hōa</i> 'ha'	<i>hār</i>	<i>hōa</i>	?	?	<i>hāv</i>	<i>hāve</i>
<i>sāi</i> 'säga'	<i>sāitār</i>	<i>sāi</i>	<i>sāi</i>	<i>sāie</i>	<i>sā</i>	<i>sōa</i>

Tredje konjugationen: starka verb.

I mina inspelningar förekommer 84 starka verb. De grupperas i sju klasser enligt den forna rotvokalsväxlingen som kallas **avljud** (från ty. Ablaut). Man kan lätt se att en del starka verb har fått parallella svaga former i preteritum och/eller supinum. Här anför jag bara några exempel.

Klass 1.

bīt 'bita' – *bāit* – *bite*;

blī 'bli' – *blāi* – *blōe*;

gnī 'gnida' – *gnāi*//*gnīd* – *gnēe*//*gnīd*;

rī 'rida' – *rāi*//*rīd* – *rēe*//*rīd*;

rīv 'riva' – *rāiv*//*rīvd*//*rīva* – *rive*//*rīvd*//*rīva*;

rīva;

stīv (upp) 'stiga (upp)' – *stāiv* – *stive*;

vrī 'vrida' – *vrāi*//*vrīd* – *vrēe*//*vrīd*.

Klass 2:

bjū 'bjuda' – *bjöü*//*bjūd* – *bjōe*//*bjūd*;

brūt 'bryta' – *bröüt* – *brüte*;

drūp 'drypa' – *dröüp* – *drüpe/dröpe*;

flū 'flyga' – *flöü* – *flōe*;

flūt 'flyta' – *flöüt* – *flüte/flöte*;

frūs – *fröüs* – *früse*;

ljū 'ljuga' – *löü* – *lōe*;

rūk 'ryka' – *röük* – *rüke*;

skjūt 'skjuta' – *skjöüt* – *skiüte*;

tjūt 'tjuta' – *tjöüt* – *tjüte*.

Klass 3:

bind 'binda' – *band* – *bunde*;

brinn 'brinna' – *brann* –

brunne;

drikk 'drikka' – *drakk* – *drukke*;

hinn 'hinna' – *hann* – *hunne*;

rinn 'rinna' – *rann* – *runne*;

sinke 'sjunka' – *sank* – *sunke*;

sprīγγ 'sprikka' – *sprāγγ* – *spruge*;

stīγγ 'stinga' – *stāγγ* – *stuge*;

sväll 'svälla' – *svall* – *svülle*;

triske 'tröska' – *trask*//*triskja* – *truske*//

trūske//*triskja*.

Klass 4:

bära – *bār* – *büre*;

kuma 'komma' – *komm* – *kume*;

skära – *skār* – *skiüre*;

sōa 'sova' – *sō* – *süe*;

stjōla 'stjälä' – *stjūd* – *stjōle*.

Klass 5:

bāa 'be' – *bā* – *bāe*;

gāva 'ge' – *gāv* – *gāve*;

jāta 'äta' – *ōt* – *jäte*;

ligge 'ligga' – *lō* – *lēa*;

läsa – *lās* – *läse*;

sīte 'sitta' – *satt* – *satt*;

sī 'se' – *sō* – *sīd*;

vara – *vār* – *vare*.

Klass 6:

drāa 'dra' – *drū* – *drōe*;

dāi 'ō 'dö' (om djur) – *dū* – *ō* – *ō-dūe*;

fāstō 'förstå' – *fāstū* – *fāstōe*;

gāi 'skälla' – *gū* – *gūe*;

lē 'skratta' – *lū* – *lūe*;

slō 'slå' – *slū* – *slāe*;

stō 'stå' – *stū* – *stōe*;

tōa 'ta' – *tū* – *tāe*.

Klass 7:

fall 'falla' – *fol* – *falle*;

fō 'fä' – *fī* – *fōe*;

grōt 'gråta' – *gräit* – *grote*;

gō 'gå' – *gī* – *gōe*;

hugg 'hugga' – *hogg* – *hugge*.

S-former av starka verb ges i tabell 5.

Tabell 5. *Starka verb: s-former*

Infinitiv; presens pl.	Presens sg.; imperativ sg.	Imperativ pl.	Preteritum	Supinum
<i>brūtas</i> 'brytas'	<i>brūts</i>	—	<i>brōütes(t)</i>	<i>brüttest</i>
<i>klūas</i> 'klyvas'	<i>klüss</i>	—	<i>klōüstest</i>	<i>klōēst</i>
<i>stīγγas</i> 'stingas'	<i>stīγγs</i>	—	<i>stāγγest</i>	<i>stūγγest</i>
<i>slōas</i> 'slåss'	<i>sloss</i>	<i>slōse</i> // <i>slōase</i>	<i>slusstes(t)</i>	<i>slāest</i>

Oregelbundna verbformer ges i tabell 6.

Tabell 6. *Oregelbundna verb*

Infinitiv	Presens		Imperativ		Preteritum	Supinum
	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.		
<i>lāta</i> 'lāta'	<i>lātār</i>	<i>lāta</i>	<i>lāt</i>	<i>lāte</i>	<i>lāivd</i>	<i>lāivd, lote</i>
<i>lōt</i> 'ō 'sluta'	<i>lōtār</i> 'ō	<i>lōt</i> 'ō	<i>lōt</i> 'ō	<i>lōte</i> 'ō	<i>lāivd</i> 'ō	<i>lāivd, lote</i> 'ō
—	<i>kann</i>	<i>kuna</i>	—	—	—	<i>kunt</i>
—	<i>ska</i>	—	—	—	—	<i>skilt</i>
<i>vara</i>	<i>jār/jār</i>	<i>jāra</i>	<i>vār</i>	<i>vare</i>	<i>var/vār</i>	<i>vare</i>
—	<i>vill</i>	<i>vila</i>	—	—	—	<i>vilt</i>
<i>vīta</i> 'veta'	<i>vāit</i>	<i>vīta</i>	—	—	<i>visst</i>	<i>vīta</i>

Anmärkningar om stavningen

Mina stavningsprinciper för dialekten förklaras i detalj i »Sverigekontakt», nr 1 (2018). Bokstäverna *ā*, *ē*, *ī*, *ō*, *ū*, *ā̃*, *ē̃*, *ū̃* betecknar långa vokaler; *ā* uttalas på samma sätt som svenskt *a* i hand (men långt); *ō* och *o* uttalas alltid som *å* i år, fätt; *ū̃* och *u* som *o* i bo, bott; med *ū̃* och *ū̃* betecknas vokaler som uttalas som *u* i hus, hund, bara att korta *u*-ljudet i dialekten är öppnare och uttalas med framskjutna läppar. Med *d̃*, *t̃*, *ŋ̃* betecknas samma ljud som svenska *rd*, *rt*, *rn*; bokstaven *ş* betecknar en konsonant som liknar tyskt *sch* i Fisch; *l̃* är »tjockt» *l* (tungspetsen viks högt till gommen, sedan sänks den ner snabbt och vidrör tandvallen en gång); *ŋ̃* uttalas som *ng* i sång; *x* uttalas som tyskt *ach-Laut*; *p̃*, *t̃*, *k̃* är oaspirerade; *g̃*, *ş̃*, *t̃̃* uttalas alltid som *g + j*, *s + j*, *t + j* och aldrig som i standardspråket. Det finns ingen tonaccent i dialekten; med ' betecknas frasbetoning. Bindestreck visar delar av sammansatta ord, t.ex. *mann-folk* 'manfolk'. / skiljer fonetiska varianter, // morfologiska.

Text och foton: Alexander Mankov (Institutet för språkvetenskap, Rysslands vetenskapsakademi).

Jag är tacksam mot Elis J. Ahlberg som har framfört värdefulla synpunkter på problem förknippade med artikelns tema.

En bok blir till

Jag minns så väl den morgonen när jag gick till skolan och höll min mamma i handen. Det var min första skoldag och jag var väldigt nervös! Jag tittade upp på min mamma och sa jag kommer aldrig att lära mig att läsa. Jag var 7 år och det var då mitt intresse för läsning och böcker startade.

Det är någonting magiskt med att gå från att upptäcka alla dessa krumelurer, bokstäver, till att helt plötsligt kunna läsa. För mig öppnades en helt ny värld, en värld av text och en värld av historier och fakta. Det var inte bara texterna eller orden. Det var någonting med bokomslagen och raderna av böcker i hyllorna. Jag trivdes i gångarna mellan hyllorna, de skapade en trygghet hos mig. Ni har kanske räknat ut vid det här laget vilket rum som betydde otroligt mycket för mig som barn? Biblioteket och barnavdelningen. Jag kommer ihåg när jag lekte bibliotekarie i mammas vardagsrum. Jag lånade mammas stora glasögon från 80-talet och lånade ut mammas böcker.

Jag växte upp i en söderförort utanför Stockholm. Jag växte upp i Handen som tillhör Haninge kommun. Jag älskade att gå till biblioteket. Det fanns en liten grop i golvet med mjuka dynor där man kunde sitta och läsa. Det fanns uttag mellan kuddarna, där jag kunde koppla in hörlurar och lyssna på LP skivor. Jag lyssnade på musik och på historier. Det var en skön känsla att gå mellan hyllorna med rader av böcker. Välja de böcker som tilltalade mig och gå till bibliotekarien med en hög böcker att låna. Vilken lycka det var att jag faktiskt lärde mig att läsa!

I skolan tyckte jag mycket om att skriva berättelser. Jag gillade att aktivera min fantasi. Att få fantasin på pränt. Den fantasi som väcks hos mig kan vara lek med ord som blir en dikt, vers eller ett rim.

Det var just så det gick till när *Den höga hatten* tog form. Under en promenad i en period i mitt liv, där vardagen kändes grå

väcktes några figurer till liv. En solkatt, en spindel med svindel och en stressad liten snigel. Jag lekte med orden och skrev ner några verser. Figurerna fick vila som nerskrivna ord och det skulle ta många år innan jag väckte liv i solkatten. Min vardag hade gått från grått till färg och form. Flytt och nytt arbete som lärare på Skandinaviska skolan i Costa Blanca hade lyst upp min vardag!

Texten fanns men *Den höga hatten och solkatten* behövde få liv! Anna Fritzson på Skandinaviska skolan tipsade mig om en konstnär. Jag kontaktade Alina Bas som sände mig några illustrationer. Min solkatt, hade fått liv.

Alina lyckades väcka liv i *Den höga hatten och solkatten* med magiska illustrationer. Plötsligt så hade jag allt till att trycka en bok. Det är väldigt svårt att få en bok antagen hos stora bokförlag. Jag valde att trycka upp boken själv. Min önskan är att ge ut en trilogi. Så spindeln och snigeln också får vara med. Jag vill sprida och ge magi åt så många barn som möjligt. Bilderboken riktar sig till barn mellan 3 och 6 år.

Mitt nästa steg är att registrera min bok i skolans bibliotek. Skolbiblioteket är mitt skolprojekt. Jag vill vara en del av bokhyllan. Min bok får ta plats med de andra. Skolbiblioteket ska väcka läslust och vara en trygg plats precis som det var för mig.

Jag arbetar just nu som lärare och skolbibliotekarie på Skandinaviska skolan Costa Blanca. Skolbiblioteket är i uppstartsfasen och min förhoppning är att det ska kännas som en magisk värld.

Text: Anna Liljeberg

Att skriva ett liv

En biografi om Ingrid Segerstedt Wiberg

Tung är den, i vikt och innehåll – 550 sidor. Alla intressanta. Omslaget ger anslaget: här står hon med båda fötterna på jorden, praktiskt klädd för hundpromenad i göteborgsväder, blicken rakt mot betraktaren.

Det är ofta i vår märkliga och skrämmande nutid, med krig i Europa och vid Medelhavet, med alltmera polariserad politisk debatt i olika världsdelar, med sociala mediers påverkan och fake news, med klimatförändringens varierade konsekvenser, som jag ställer mig frågan “Vad skulle Ingrid ha sagt och gjort?” För att hon skulle lagt sig i är säkert. Högljutt och effektivt.

Christian Catomeris, tidigare utrikesmedarbetare på SvT och europakorrespondent i Bryssel, dokumentärfilmsproducent och engagerad i frågor kring etnicitet och migration, författare till flera böcker, har tagit sig an Ingrid Segerstedt Wibergs liv och gärning. Han har systematiskt gått igenom hennes arkiv på universitetsbiblioteket i Göteborg, läst hennes många texter och haft samtal med vänner och kolleger. I en lättöverskådlig kronologisk och tematisk ordning framträder en flerdimensionell bild av denna remarkabla kvinna, lika fin som den staty av henne som nu står vid Vasagatans mynning i Göteborg, på en plats med hennes namn och med det stora väggkonstverket inne i universitetsbibliotekets lokaler alldeles bredvid; “I riktning mot

Staty av Ingrid Segerstedt Wiberg vid Vasagatan i Göteborg

ett annat Sverige: Tiden innan framtiden”. Konstverken invigdes på FN-dagen 24 oktober 2021 av Jan Eliasson, som gymnasist en gång förmådd av Ingrid att gå in i FN-föreningen (resten är historia). Platsen fick sitt namn i närvaro av flera av hennes olika föreningsvänner, på hennes födelsedagsdatum 18/6 2023.

Berättarens röst i denna levnadsskildring interfolieras med hennes egna ord från många texter, samtal och brev.

Ska man som vän, och läsare av boken, sammanfatta hennes liv och verk staplas orden: modig, outspoken, no-nonsens, fredsaktivist, flyktingkurator, ledarskribent, riksdagsledamot, internationalist, jordnära, praktisk doer.

Bokens tre stora delar beskriver livsresan: “I faderns skugga”/ “När världen öppnar sig”/ “Minnet, samvetet, förebilden”.

Det är naturligtvis oundvikligt att anknyta till pappan, legenden Torgny Segerstedt, hans modiga ställningstaganden under 30- och 40-tal och den ordets och yttrandefrihetens förebild han var, men för Ingrid Segerstedt Wiberg tillkom även andra mentorer: Kerstin Hesselgren, Andrea Andrén, Mia Leche Löfgren, Anna Lindhagen, Matilda Widegren, kontakter med Fogelstadgruppen och Tidevarvet. Därigenom engagemang i IKFF (Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet), FN-föreningen – och alltså de områden där hon kom att verka hela livet: internationellt fredsarbete, praktiskt flyktingmottagande, politiskt arbete i Riksdagen, Nordenfrågor, journalistik i – inte faderns GHT men i göteborgstidningarna GT och GP.

Hon kom att återknyta till utgångspunkten, dels genom böckerna Torgny Segerstedt, En dotters skildring (1955) och Jag skall bli Dig förbunden (2004), en brevväxling mellan pappan och Marcus Walenberg d.ä. mellan 1919–1940, dels genom att så småningom bli den första ordföranden i den stiftelse till Torgny Segerstedts minne som grundades i Göteborg 1996 och som sen dess delat ut årliga priser, Frihetspenna och Frihetston, till journalister och musiker, studenter och skolor och haft en gästprofessur på Göteborgs universitet.

Som sin far var hon hela livet kompromisslös i sina hjärtefrågor: i arbetet med fredsorganisationer och flyktingfrågor, så

småningom även miljöfrågor, i hennes vägran att acceptera konstruerade kritistreck mellan partier och länder, politiska block och väderstreck. Hon kliver in i och ur göteborgsliberalismens Folkparti ett par gånger, när hon inte kan acceptera ställningstaganden rörande kärnkraft och NATO. Hela tiden skriver hon; ledare, internationella reseskildringar, ironiska småinteriörer från riksdagsarbete under pseudonymen Gossen Ruda. Den sista skriften heter signifikativt Min Mot-Bok (1999).

Christian Catomeris bok går nära, och värjer inte att beskriva det svåra – att få ihop det privata, familjelivet, med praktiskt och ständigt samhällsengagemang. Det gör att Ingrid Segerstedt Wiberg inte blir en ikon utan djupt mänskligt mångsidig.

Mitt eget första möte med henne finns också med i boken: inför en internationell konferens om Balkan 1994, anordnad av Folkuniversitetet, Göteborgs universitet och UD, kontaktade jag henne för att bli hedersordförande i vår planeringsgrupp. Hennes engagemang blev som vanligt långt utöver detta. Och livslängre än för de flesta: En tät planeringskalender för 1996 som trycks i boken visar på en osedvanlig aktivitet för en 85-åring. Samhällsengagemanget, det ideologiska samtalet, behovet av att gripa in och agera fanns där hela tiden och hela livet, fram till nästan-99-årsdagen. Den sista stora stoltheten var att bli en slags gudmor till en gymnasieskola som bär hennes namn och kontakterna med de ungdomar som gick där.

Boken är en skildring av en mycket speciell kvinna, men också en berättelse om hela förra seklet, med dess krig, kriser och samhällsfrågor, märkvärdigt aktuella alltför.

Text: Ulla Berglindh
(Christian Catomeris: Ingrid DEN STRIDBARA Segerstedt Wiberg. Atlas förlag 2023)

Finns det svenska utanför Sverige?

Svenska är huvudspråk i Sverige. Många känner nog även till att svenska är ett av de två nationella språken i Finland. Kunskapen om att det även talas svenska på andra håll i världen är dock inte speciellt utbredd. Svenskan i världen återfinns främst hos två olika grupper: personer från Sverige som flyttar till ett annat land (utlandssvenskar) och andra personer utanför Sverige som på något sätt kommer i kontakt med svenskan. För att sprida mer information om detta kommer denna spalt om flerspråkighet i detta nummer av Sverigekontakt därför att handla om just svenskan i världen. Var finns det svenska och vad säger forskningen?

I den globaliserade värld som vi lever i är det ingen ovanlighet att man föds i ett land och sedan flyttar till ett annat land eller flera andra. Sverige är för närvarande ett invandringsland, dvs. fler personer invandrar till Sverige än det utvandrar. Men det har inte alltid sett ut så. Fram till 1930 var det fler personer som utvandrade från Sverige än de som invandrade. Mellan 1860 och 1930 utvandrade cirka 1,4 miljoner personer, de flesta till Amerika (SCB, 2022). Det är inte helt enkelt att uppskatta hur många utlandssvenskar det finns idag. Kartläggningen som föreningen Svenskar i världen (SVIV) genomförde 2022 visar på att närmare 700 000 svenskar bor utomlands (fler än invånare i Göteborg). Per år utvandrar för närvarande ca 50 000 personer, främst för studier eller arbete, eller för att återvända till sitt hemland. Dessa personer fortsätter oftast att använda sig av svenskan.

När det gäller svenskundervisning utanför Sverige finns det en viss infrastruktur, dels på skolnivå och dels på universitetsnivå, samt även inom vuxenutbildningen. På vissa orter i världen, där svenskar brukade bosätta sig genom svenska företag, har svenska barn och ungdomar traditionellt sett kunnat gå i utlandsskolor. Det finns även föreningar för kompletterande svenskundervisning (några timmar svenskundervisning per vecka) och svenska sektioner vid internationella skolor. På senare tid har antalet utlandsskolor där elever läser heltid minskat och den kompletterande svenskan ökat (Torstendahl, 2005). Dessa undervisningsformer kan sedan början av 1900-talet få statsbidrag från Sverige. Sedan Sveriges EU-medlemskap finns det även svenskundervisning vid Europaskolor och International baccalaureate (IB) med andra finansieringsmodeller.

Utlandssvenskar – en heterogen grupp

Beroende på var man befinner sig i livet finns några organisationer som man som (utlands-)svensk kan ha intresse av när det gäller att bo utanför Sverige (förutom Sverigekontakt som ger ut denna tidning), som t.ex. Svenskar i världen, Svenska som modersmål utomlands (SMUL) eller Swedish Women's Educational Association (SWEA). Utlandssvenskar är dock en väldigt heterogen grupp personer. De har oftast endast gemensamt att de någon gång har bott i Sverige, deras bakgrund kan annars vara väldigt olika, varifrån i Sverige de kommer, vilken utbildning de har, yrkeserfarenhet eller inte, osv. De kanske bor utomlands några månader eller resten av sitt liv. Dessa personer lär sig oftast även språket dit de flyttar – en livslång språkinlärningsprocess pågår. Ofta förs svenska traditioner, såsom midsommarfirande och Lucia vidare, svensk mat och litteratur importeras.

En till heterogen grupp – personer som lär sig svenska

En annan stor grupp som kommer i kontakt med svenska utanför Sverige är personer som lär sig svenska på olika håll. Det finns t.ex. svenskundervisning på ca 200 universitet, med störst utbredning i Norden, Tyskland och USA (Svenska institutet, 2023). Sedan finns det även andra institutioner som erbjuder svenskundervisning, t.ex. privata språkskolor eller som i Tyskland inom vuxenutbildningen på Volkshochschule (en institution liknande Folkuniversitetet i Sverige, fast mer utbredd). De uppskattas ha ca 1500 svenskkurser per år över hela Tyskland, ett av de populäraste språken. Motivationen för svenskstudierna kan vara väldigt olika – man intresserar sig helt enkelt för språket (det låter trevligt), man kanske vill plugga eller jobba i Sverige eller ens föräldrar läste

Astrid Lindgren för en när man var liten. I en studie undersökte en kollega och jag (Bravo Granström & Thunstedt, under tryckning) varför tyska studenter vill lära sig svenska. Den personliga utvecklingen angavs som ett starkt skäl för valet av svenska, de vill lära sig något annat än endast ämnena inom utbildningen. Studenterna (53 deltagare) ansåg det även berikande att med olika språk få olika perspektiv samt insikt i och erfarenhet av interkulturell kommunikation. Det är dock svårt att sammanfatta intresset hos alla dessa personer i bara en eller två faktorer, det finns oftast många olika grunder till varför man vill lära sig svenska. Dessa personer brukar hursomhelst oftast inte intressera sig endast för språket, utan även kulturen är viktigt för dem.

Forskningen bristfällig

Som vi ser finns det två stora grupper personer som intresserar sig för svenskan i världen. Grupperna har inte mycket gemensamt, förutom flerspråkigheten och att forskningen hittills inte har intresserat sig i någon större utsträckning för dem. När det forskas om svenska, brukar det främst vara svenska som andraspråk som står i fokus, alltså när personer som kommer till Sverige lär sig svenska.

De få studier som intresserar sig för svenskan utanför Sverige tittade i början ofta på språkutvecklingen hos personer som utvandrar – hur utvecklas deras svenska. Flera större projekt koncentrerar sig på amerikansvenskan. Aktuellt bygger även Institutet för språk och folkminnen (Isof) upp en kunskapsbank om flyttar till, från och inom Sverige. Där pågår för närvarande fältstudier t.ex. i USA. Några få studier tittar även på hur svenskar i vuxen ålder som bor i ett annat land lär sig språk. På senare år har en del forskning även bör-

jat tittat på språkutvecklingen hos barn till utlandssvenskar som växer upp flerspråkigt. Här förs en diskussion om vad man ska kalla denna svenska (se t.ex. Gisela Håkansson's bidrag i Sverigekontakt 01/2023). Svenska som modersmål är en term som ofta används eftersom svenskan främst talas (endast) i hemmet, men även svenska som förstaspråk är en term som kan användas (mer språkvetenskaplig). Svenska som andraspråk passar inte riktigt i detta sammanhang, eftersom barnen ju får med sig svenskan redan i mammans mage.

Tidigare bytte man ofta språk när man bytte land, men de senaste decennierna har det även blivit vanligare att behålla de/t språk man har med sig. Det har med dagens teknik blivit lättare att hålla kontakt med hemlandet, som Cathrin Norrby uttryckte det redan 2014: "Dagens teknik innebär att världen aldrig är längre bort än ett tryck på datorns tangentbord". Det svenska språket förs nu vidare över hela världen. I en studie som Gisela Håkansson och jag har genomfört (2023) tycker en överväldigande majoritet (98,4 % av

378 deltagare) att det är viktigt att bibehålla svenskan. I samma studie svarade 97,7 % att de vill att deras barn ska tala svenska, främst för att kunna prata med andra (65,9 %) men även på ett mer formellt sätt (31,8 %). Detta bekräftar resultaten från en studie 2016 där en majoritet av föräldrarna till utlandssvenska barn (342 deltagare) önskade svensk högskolebehörighet till deras barn (vilket uppnås genom formell undervisning).

Som vi ser finns det alltså olika riktningar som forskningen kan gå. Kartläggningar över det aktuella läget, undersökningar av språkutveckling, motivation för språkinläring ... Det ska bli intressant att följa den kommande utvecklingen – hur kommer svenskan i världen att se ut? Blir den mer hållbar genom digitala medier, kommer den att kunna behållas över generationer? Och de som studerar svenska utan familjär anknytning - kommer de att växa i antal eller kommer engelskan att ta över?

Text: Monica Bravo Granström

Har du erfarenhet av flerspråkighet?

Om du har det så finns möjligheten att skriva om dina erfarenheter i vår spalt Samspråk om flerspråkighet. Man kan skriva på många olika sätt, mer faktabetonat eller mer kåserande, kortare eller längre, och man kan få redigeringshjälp om det behövs. Man kan även skriva om sig själv, sina barn eller barnbarn, eller man kan presentera en skola, klubb eller region där flerspråkigheten frodas. Det är ju det som är viktigt här: att lyfta fram nyttan och glädjen av att kunna flera språk och språkliga varieteter. Det är viktigt att uppmuntra barn och unga människor att skaffa sig en så bred språklig repertoar som möjligt. Då öppnas med ens många dörrar. Hör av dig till Monica Bravo Granström: contact@monicabg.com om du vill skriva något.

Monica Bravo Granström har doktorerat vid lärarhögskolan PH Weingarten i södra Tyskland med avhandlingen "Läsförståelse i flerspråkiga miljöer".

Nya spännande böcker från Sverige!

329:-

**Kristina Ekerö Eriksson,
Bo Eriksson**
Historien om Sverige

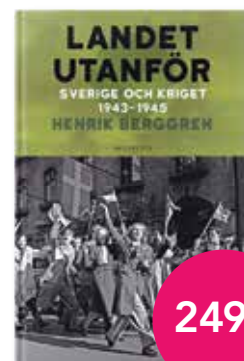
249:-

**Anders Tegnell,
Fanny Härgestam**
Tankar efter en pandemi

229:-

Katarina Wennstam
Döda kvinnor förlåter inte

249:-

Henrik Berggren
Landet utanför: Sverige och kriget 1943-1945

bokus

Gå in på bokus.com och välj bland över 10 miljoner titlar till ytterst låga priser. Där framgår det även vilka länder vi levererar till.

Barnteater i Marbella

När Isabel Saunders-Lagrilliére, VD för Svenska Skolan Marbella, började på skolan för 13 år sedan fick hon ganska direkt en tanke. En tanke som föddes till en dröm om att få ge barnen en riktig svensk kulturupplevelse, men inte vilken kulturupplevelse som helst utan en svensk teaterupplevelse med hög kvalitet. Det är inte svårt att dras med och ta del av Isabels passion för barnteater och vad den kan ge oss, inspirerande delar hon med sig av sina tankar om teaterns plats i utbildningen och hur den öppnar upp för fantasi och dialog på ett unikt sätt.

Hon trycker också på vikten att skapa speciella möten med just svensk teater för svenska barn som bor utomlands och säger att det funnits många möjligheter att genom musik, dans och litteratur bibehålla barnens svenska band men att det varit en omöjlighet att på samma sätt bygga och stärka banden till Sverige genom teaterns värld.

Med märkbar stolthet berättar Isabel att de har en underbar skola.

– Vi har allt man kan önska sig av en skola vid Medelhavet, berättar Isabel, engagerade lärare, pool, paddelbanor, palmer och stranden precis runt hörnet.

– Men, fortsätter hon, även om det idag finns många svenskar i och runtomkring Marbella på Spaniens sydkust, har svensk barnteater varit svårt att finna. Det har enligt Isabel faktiskt varit en omöjlighet och just därför var teaterdrömmen fram tills i våras fortfarande, just en dröm.

Isabel som länge haft ett speciellt teatersällskap i tanken ger förklaring till varför det under alla dessa år stannat vid en tanke och en dröm.

– Det kostar helt enkelt för mycket att flyga ner skådespelare från Sverige, plus att en pjäs innehåller ju både kostym och rekvisita vilket gör det ännu mer kostsamt.

Mittiprickteatern som under alla dessa år legat högst på Isabels önskelista ifall hon någon gång skulle kunna få ner en teater, är ett av de äldsta Fria Teatersällskapen i

Sverige. Mittiprickteatern har föreställningar både på sina egna scener men de turnerar även runt i Sverige på skolor och förskolor. Som med allt annat under pandemin begränsades all teaterverksamhet. Men det stoppade inte Mittiprickteatern som ställde sig frågan hur de fortfarande kunde möta publiken med alla restriktioner. Detta ledde till att de skapade en utomhusföreställning som de kunde ta med sig till skolgårdarna runtomkring i Sverige. Resultatet blev den interaktiva utomhusföreställningen "Mysteriet på gården" och med mindre rekvisita som skulle hålla för väder och vind blev den ett perfekt val för Svenska Skolan Marbella.

När vi frågade Alissa 7 år och Stella 8 år var det just hur de blev inbjudna att vara delaktiga i föreställningen som först kom på tal.

På frågan vad som var det bästa med teatern, svarade Alissa snabbt och utan att tveka.

– Det bästa med teatern var att vi fick vara med. Hon lyfter armarna ovanför huvudet och sveper dem från sida till sida samtidigt som hon berättar,

– Ibland behövde vi vara träd som svajade fram och tillbaka. Vi fick vara med i själva sagan säger hon, och med ett leende berättar hon även att skådespelarna frågade oss frågor så vi kunde hjälpa dem att lösa mysteriet. Stella som sitter bredvid nickar och fyller glatt i.

– Vi fick också sjunga med i deras sånger. Med inlevelse berättar hon vidare. Det var som att mysteriet verkligen utspelade sig på vår egna skolgård och om man fantiserade lite kunde man se vattenfall och sånt.

Stella berättar även att det här var första gången hon sett på teater på en skola, någonsin. Alissa fyller då i att det var första gången hon sett en teaterpjäs och faktiskt kommer ihåg vad den handlar om. Båda flickorna skrattar och minns teaterpjäsen som både rolig och väldigt, väldigt bra. De tittar på varandra och båda fyller i att de hoppas att teatern kommer tillbaka till skolan någon gång.

Liza Piaget har jobbat på förskolan på Svenska Skolan Marbella i 8 år. Hon

berättar att hon själv är väldigt förtjust i teater och att det var hennes syster som introducerade henne för teatern när hon växte upp. Det var absolut kärlek vid första föreställning. Så när hon hörde att skolan skulle få besök av Mittiprickteatern, var det inte bara barnen som tog emot teatern med öppna armar utan med pirr och och med stor förväntan kom Liza till jobbet den dagen. Liza berättar att hon vet och själv upplevt kraften i en välgjord teaterpjäs. Hon visste att en svensk teaterföreställning med kvalitet på barnens eget modersmål, med barnens egen kultur i grunden skulle berika barnen på många och underbara vis. Vidare säger hon hur föreställningen var perfekt för målgruppen med färgsprakande kostymer, glad musik och hur historien och de skickliga skådespelarna bjöd in barnen och väckte deras fantasi på ett fantastiskt sätt. Något som Liza reflekterat över efteråt var hur föreställningen stannade och levde kvar ett bra tag hos barnen. Ett sådant tydligt tecken var att barnen spontant började egna gruppsamtal där de engagerat pratade om föreställningen, och det utan att lärare och pedagoger ställde frågorna och ledde samtalen. Den här föreställningen öppnade verkligen dörren till fantasin på ett väldigt skickligt sätt påpekar Liza och precis som Stella och Alissia, hoppas och önskar hon att de snart får en ny möjlighet att besöka teaterns magiska värld med hjälp av en svensk teaterföreställning.

Så vad var det som gjorde att den där drömmen som föddes i Isabel alla de där åren sedan till slut gick i uppfyllelse?

Isabel berättar att hon lärt känna Lars Bergman från tidningen och organisationen Sverigekontakt på SUFs nätverkskonferenser för utlandsskolorna genom åren.

Isabel beskriver Lars som en riktig eldsjäl och som alltid kommer till mötena med stor uppmuntran och med ett inspirerande engagemang. Det var vid en sådan träff Lars berättade om allt Sverigekontakt gör för att bevara 'svenskheten' utomlands och drömmen om svensk barnteater på skolan väcktes åter till liv.

Möjligheten att få ge barnen en mag-

isk teaterupplevelse som skulle främja både fantasi och samtidigt stärka och bygga band till Sverige kändes inte längre som en omöjlighet.

Med stor tacksamhet beskriver Isabel hur allt föll på plats med Mittiprickteatern och hur Sverigekontakt gjorde det möjligt för barnen att långt ifrån Sveriges avlånga land, bland palmer och solsken få möjlighet att uppleva Svensk barnteaters magi på sin egen skolgård.

Allt började med en dröm i en människas hjärta och blev till verklighet genom många andra människors involvering på ett eller annat sätt.

Väldigt vackert och det är väl magi när den är som allra bäst.

Text: Linda Odén

Anders Zorns verk, liv och leverne

Per Svensson, *Zorn. Ett liv, en tid*.
Stockholm: Albert Bonniers förlag,
2023. 432 s.

I november 2023 spreds nyheten att ett av konsthistoriens främsta verk, Batavernas trohetsed av Rembrandt, kan komma att försvinna från Nationalmuseum och från den svenska huvudstaden. Målningen med ett romerskt motiv och ett politiskt budskap, kom till Sverige på 1760-talet och donerades sedermera till Konstakademin, som 1864 lånat ut den till Nationalmuseum. Fyrahundratusen kronor betalar museet årligen till Akademien för att få hysa och visa denna veritabla dyrgrip, men den summan anser sig museet inte längre ha råd med. Rijksmuseum i Amsterdam har utpekats som en lämplig depositarie. I det uppkomna läget har föreståndaren för Zornmuseet, Johan Cederlund, erbjudit sig att härbärgera "Bataverna" som deposition i Mora. Detta får betecknas som ett listigt drag, vare sig resultatet blir positivt eller negativt. Redan utspelet hedrar den kulturinstitution i Dalarna som förvaltar ett stort arv efter Anders Zorn, av många ansedd som Sveriges genom tiderna främsta konstnär alla kategorier.

Anders Zorn tål att jämföras med Rembrandt. Zorn var dessutom en stor beundrare av Rembrandt. Zorn strävade att förknippas med äldre mästare och ville omge sig med deras verk. Det var en sida av hans marknadsföring. Under årens lopp förvärvade han en anseelig samling av Rembrandts etsningar, och 180 av dessa finns nu i Mora. I sovrummet i hans ateljévåning vid Södermalmstorg på 1910-talet hängde "Ung kvinna med röd blomma" signerad Rembrandt 1656. Dessutom hängde en Velázquez på paradplats.

Att även solen har sina fläckar är ledmotivet i Per Svenssons nyligen utkomna bok om Anders Zorn. Tesen är att konstnären, som gjorde en internationell kometkarriär, svek sina konstnärliga ideal och slösade bort sin

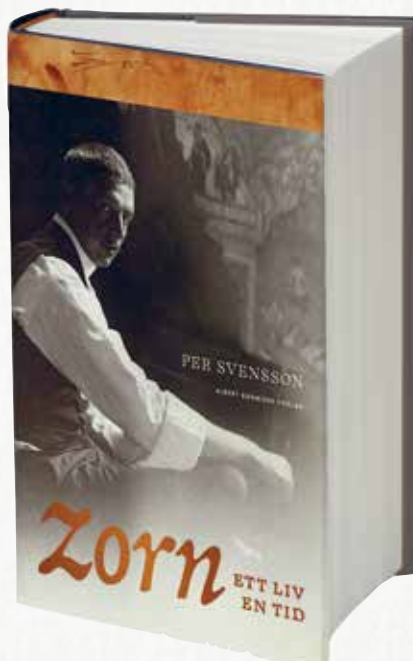
talang under äldre år. Någonstans på 1890-talet, en period av ständiga framgångar, finner författaren en brytpunkt. Svensson anser att han brände sitt ljus i bäge ändrar. Sluteffekten i boken är ett långt citat ur läkarjournalen från den operation som Zorn genomgick kort före sin död på lasarettet i Mora. Zorn dog 22 augusti 1920 och han blev bara sextio år. Cigarrettrökning, supande och nattligt festande hade satt sina spår. Begravningen blev en nationell manifestation, med ärkebiskopen Söderblom som officiant och med prinsar närvarande. Jordfästningen stod i kontrast mot mästartens ömkliga sorti på sjukhusbädden: ett snöpligt slut för den konstnär som omsorgsfullt registrerat sin persona. Zorn ville dö av ålderdom, inte av sjukdom.

Svenssons bok om Zorn är inte en konstnärsmonografi i traditionell mening. Författaren framträder utan nämnvärda anspråk på att bidra till analysen av själva teckningarna, målningarna, de grafiska bladen och skulpturerna. Det är mannen snarare än hans verk som står i fokus. Svensson vill fånga Zorn som en aktör i sin tid och inriktar sig främst på samspelet mellan konstutövaren och den omgivande miljön. Tidsomständigheterna, samhällsandan, ekonomiska och sociala förändringar samt trender i mode och umgänge är några aspekter. Svenssons framställning har inslag av civilisationskritik där industrisamhället skapar vidgade samhällsklyftor och politiska spänningar. Konstnärens förhållande till familj, konstnärskamrater och mecenater träder fram. I blickfånget hamnar Zorns relation till uppdragsgivarna, de som köper hans verk. Profitörer, börshajar, rövarbaroner, framför allt i USA, ställs vid skampålen, och författaren frågar sig om inte Zorn, som ställer sig till förfogande och avbildar dem för att tillfredsställa deras fåfänga, bör få en släng av slev. Visst var det så som Svensson påpekar, att presidenten Cleveland hade skickat trupper mot strejkande i svallvågorna efter depres-

sionen 1893 ("the panic of 93") och att Zorn porträtterade Cleveland med hustru samt drack ett glas bourbon med presidenten på badkarskanten i parets villa i Princeton.

Boken kanske bäst kan beskrivas som ett collage med situationsbilder som kommenteras i rappa ordalag. Framställningen är i grunden kronologisk men löper bitvis i zickzack och då tvingas läsaren hänga med i författarens snabba associationer. Biografen Svensson är väl påläst. Han hänvisar till cirka 150 böcker och artiklar, han har letat information i tidningar och han har botaniserat i de ymniga samlingarna i Mora. Beskrivningen av Zorns liv replierar på de gängse förnämliga standardframställningarna, som flitigt refereras och citeras. Det gäller framför allt Gerda Boëthius' biografi och Hans Henrik Brummers många genomlysande studier samt Birgitta Sandströms stora biografi över Emma Zorn. I Mora har författaren funnit brev, fotografier och klippssamlingar. Han har också uppsökt viktiga platser och vandrat i Zorns fotspår och bekantat sig med barndomsmiljöer i Siljansbygden, Stockholm, London (platsen för Zorns utländska läroår under förlovningstiden), St. Ives i Cornwall (där Zorn på allvar gick över till att måla med olja); Paris (där makarna Zorn bodde på 1890-talet) och New York, Chicago och Boston, städer där industrimagnater och toppolitiker bildligt talat stod i kö för att bli av avporträtterade.

Boken är skriven för läsare som redan har en viss kännedom om konstnären och den tid han levde i samt som har ett hyggligt antal av Zorns målningar på näthinnan. Svensson skriver intresseväckande. Hans språk är spänstigt, hans text är kryddad med listiga formuleringar, ibland går det för fort, som när han betecknar oljemåleriet som "något av konstens tungviktsklass, formel 1". Och en huvudstadsbo tvingas till överseende, när Stockholm under 1800-talet karaktäriseras som "ett Lingonboda i världen", kanske det är en hommage åt Ture Sventon och dennes upphovsman.

Svenssons ställer många intressanta frågor om Zorns självbild och hans förhållande till hustrun, modellerna, de porträtterade personerna, målarkamraterna, och konkurrenterna. Svensson borrar lite grand men hastar vidare, och svaren glider ofta ut i utvinkningar och klatschiga formuleringar men ofta utan några tydliga svar. En typisk fråga från Svensson kan vara: "Romantiserade Zorn när han i biografen antydde ett av skam skuggat outsiderskap i badmen? Förmodligen både [ja] och [nej]."

Boken levererar knappast något nytt när det gäller Zorns konstnärskap. Men genom sina frågor och sin läsning på tvärs genom Zorn-litteraturen bidrar han med miljöskildringar. Svensson skjuter framför allt in sig på Zorn som social aktör. I vilka kretsar rörde han sig, hur positionerade han sig? Vilka platser valde Zorn att verka i och hur motiverade han sina val? För svenska unga målare som sökte framgång var Paris under 1870- och 1880-talet den givna destinationen, men Zorn styrde kosan mot London, vilket Svensson kallar ett karriärstrategiskt val.

Zorn kom senare i livet att återvända till sin barndomsmiljö för att utveckla den till ett "Dala-Skansen". Han var rotad i bonde-Sverige men bar på ett socialt handicap från födseln. Han föddes med namnet Grubb Anders Andersson 1860 utanför äktenskapet. Modern Grudd Anna Andersdotter var säsongarbetare på ett byggeri i Uppsala, där en förbindelse med bayerske bryggarmästaren Leonard Zorn resulterade i ett havandeskap. Anders kom aldrig att träffa sin far, Anders välkomnades och omhulldades, vilket med tidens syn på s.k. oäkta barn inte var självklart, av sin mor och morfar. Zorn, som kom att bära sin fars namn, fastän föräldrarna aldrig gifte sig, hade en stark emotionell bindning till sin mor (Grudd Anna Andersdotter) och mormor (Hass Karin Andersdotter) och morfar. Det framgår av inlevelsefulla målningar. Morfadern var ett föredöme. I sina självbiografiska anteckningar skriver Zorn: "Morfar och mormor under vars hägn jag uppväxte var gudfruktiga, rättänkande och strängt sedliga människor av gamla stammen." Med en svenssonska formulering växte Anders upp som "morföräldrarnas sladdbarn" medan modern tvingades till perioder av längre bortavaro för att förtjäna brödfödan.

Zorns talanger visade sig redan i barndomen, han täljde gubbar med en kniv han fått från morfar, väckte häpnad i grannskapet och tjänade därvid sina första slantar. Zorns språk var moradialekten, och det var angeläget att han skulle lära sig "svenska". Han marscherade snabbt, sattes på läroverket i Enköping som 12-åring, var flitig, utvecklade sina talanger. Han antog faderns namn, Leonhard Zorn, och lärde sig tyska. När pengarna inte räckte till uppehälle, grep lärarna in och räddade situationen. Mece-nater skulle spela en viktig roll under studier

och karriär.

Som 15-åring inackorderas han i Stockholm och blev antagen på Konakademiens förberedande utbildning, finansierad av ett mindre arv från fadern som dött i Helsingfors, och när det inte räckte längre fick han stöd av faderns bryggarkollegor. Han talanger upptäcktes. Han visade särskilt sinne för att porträttera barn, han skaffade sig elever, fick inkomster och kunde så småningom uppträda självständigare. Han avbröt sin utbildning i protest mot undervisningsformerna.

Av största betydelse var kontakten och kärleksrelationen med Emma Lamm, årsbarn med Anders, av en välsituerad judisk familj med etablerad ställning. Härmed hade Zorn fått en entrébiljett till borgerligheten, hans sociala cirklar vidgades men innan förlovning kunde eklateras måste det bevisas att han kunde försörja en familj. Under fyra år levde paret mest på skilda orter. Emma gav ett stabilt emotionellt stöd, Zorn skyddade hustrun mot antisemitiska gliringar som var vanligt förekommande i dåtidens Stockholm, även i societeten.

Genom familjen Lamm fick Zorn även tillgång till Dalarö, ett ställe för kultureliten. Där inrättade han sin "utomhusateljé". Emma var beläst och hade språkkunskaper. Bägge makarna var reslystna, och efter hand etablerades en årsrytm med växelvis boende på Dalarö sommartid, Mora om hösten och kontinentala huvudstäder övriga året, vilket kan avläsas i den konstnärliga produktionen, som präglades av svensk sommar. Paret blev barnlöst, en ömtålig punkt som inte berördes i de många grälen de två emellan. Emma var tidigt medveten om Zorns kapacitet och deras gemenskap cirklade mycket kring hans storhet. Hon skötte hans kontakter med utställare, museer, förläggare och transportörer. Efter Anders Zorns död tog hon hand om makens kulturella arv, lät organisera samlingarna och höll ett vakande öga över tillkomsten av Zorn-museet, öppnat 1939.

I motsats till de flesta av sina konstnärskamrater valde Zorn London i stället för Paris. Ett lyckokast skulle det visa sig. Tiden i England blev hans hundår, präglade av ekonomiska bekymmer, jakt på arbetstillfällen, försumliga gäldenärer och oro för framtiden. Men han lärde sig språket, utvecklade sitt entreprenörskap, vidgade sin repertoar. Han lärde sig gravyrtekniken av sin landsman Axel Herman Hägg och knöt kontakter, inte minst med amerikaner, vilket skulle visa sig värdefullt. London blev även basen för hans utflykter på kontinenten, där han lärde känna spanska traditioner och knöt franska kontakter.

När paret Zorn bosatte sig i Paris, var Zorn redan etablerad. Den franska staten hade 1888 köpt hans oljemålning *En fiskare*, ett motiv från Cornwall. Under det första Paris-året blev han riddare av den franska hederslegionen, och alla portar öppnades. Beställningarna och utmärkelserna lät inte vänta på sig. Med ateljé på exklusiv adress

och vänskap med skulptören Auguste Rodin tvingades Zorn hålla en låg profil inom det skandinaviska konstnärskollektivet för att inte väcka avund. Zorn som nu behärskade engelska knöt ytterligare kontakter med amerikanska konstnärskollegor, bland andra porträttmålaren John Singer Sargent, med vilken han skulle komma att konkurrera i USA.

Kunskapen om framgångarna i Paris spred sig som ringarna på vattnet och Zorn blev snart en internationell celebritet. Detta stärkte aptiten att komma in på den tyska marknaden, något som berörs kortfattat av Svensson. Tyskland var en utmaning med flera kulturella centra. I Berlin, Hamburg, Dresden och München pågick kulturpolitiska fejder, lokala makthavare påverkade atmosfären i olika riktningar, etc. Man måste se det som en stor prestation att Zorn representerades på mer än 70 utställningar i Tyskland från 1890 till 1914. Dresden blev en viktig distributör för Zorns grafik, och där fick Zorns statyett av Gustav Vasa ett bejublat mottagande. (Om detta har Cecilia Langefeld skrivit en utmärkt bok, Zorn: Resor, konst och kommers i Tyskland, 2000.)

Zorn framställs som en exponent för *La Belle Époque* eller *The Gilded Age*, där konstnärernas marknad vidgas i takt med en växande medelklass. Zorn är verksam i en tid med påtagliga generationsväxlingar. I Sverige liksom i andra europeiska länder vänder sig en yngre generation mot äldre ideal och institutioner. I denna brytningstid bildas Konstnärsförbundet i opposition mot Konstakademien. Zorn ställde sig på opponenternas sida, går visserligen sina egna vägar, men kommer till slut att få en ledande roll. Det sker i samband med världsutställningen i Chicago 1893. Han var utskickad från Sverige av Konstakademien och Konstnärsförbundet gemensamt som kommissarie för en svensk konstavdelning, ett krävande och ansvarsfullt uppdrag.

Att världsutställningen ägde rum i Chicago var ingen tillfällighet. Staden var Mellanvästerns metropol nummer ett. Chicago ville i sin självmedvetenhet utvecklas till det moderna Amerikas centrum och om möjligt överflygla New York. Åren runt 1893 nådde den svenska emigrationen till USA toppnoteringar. Zorn och hans svenska kollegor firade en triumf i Chicago. Den svenska salongen ansågs som den bästa, den norska och danska blev ett fiasko.

Ryktet har hunnit före Zorn till Amerika, när de anlände dit 1893. Han och Emma välkomnades redan i New York av bekanta och vänners vänner och dras in i societetslivet. För paret Zorn öppnade sig en ny värld, och för Anders Zorn öppnade sig en ny marknad att exploatera under sju Amerikaresor till 1911. Det var början på ett kändisskap. Zorn porträtterade tre presidenter: Cleveland, Theodore Roosevelt och även Taft, som Zorn becknade som en "bad sitter". Det resulterade i ett av hans många mästerverk och hänger i Vita huset. Under

sju USA-resor målade han hundralet porträtt av Amerikas crème de la crème. Men som Svensson påpekar nötte han ner sin fysik på deras baler, fester och tillställningar.

Zorn hade starka rötter i hembygdens mylla, återvände ständigt dit. Med åren blev behovet att återvända allt starkare. ”Men nog kändes det tyngre för var höst att komma till Gare du Nord och rulla bort till 71 Bd Clichy. Svårare var gång att lämna hemmets torva och för vart år mer och mer fanatisk svensk blev jag.” Med åren stärktes banden till hembygden och Dalarna, han blev lokalpatriot, vinnlade sig om ungdomens fostran, en kontrast till hans egen alltmer whiskeydränkta och punschängande tillvaro.

Svensson målar upp kontrasterna mellan ideal och verklighet i det zornska konstnärskapet. Han ställer kritiska frågor om nakenheten i Zorns konst, var ska gränsen dras mellan konst och pornografi. Zorn närmar sig gränsen, och kanske överskrider han den i sitt feberaktiga begär att ”måla naket”. Och hur var det med kullorna och modellerna, som omgavs med rykten och skvaller. Umgicks Zorn intimt med dem? Svensson kommer med ett tentativt svar. Sannolikt men inte om de kom från hans egen bygd.

Ett sammanfattande om Zorn var en konstnär som levde ”i symbios med sin tid”. Med alla sina motstridiga sidor gav han ett bidrag till moderniseringen av Sverige. Svensson förnekar inte Zorns storhet, men han noterar med missnöje, att konstnären inte var politisk, saknade djup och var oförmögen till självreflexion. Gav han sken av blygsamhet, var den alltid falsk, skriver Svensson. Det är tveksamt om Svenssons slutsats att Zorn svek sina konstnärliga ideal för att gå porträttbeställarnas önskemål till mötes är riktig. Svenssons svar blir här spekulativt och osäkert. Åtskilliga exempel pekar i motsatt riktning som när han lirkade med och övertalade Oscar II att inte låta sig avbildas i sin blåa amiralsuniform. Han vägrade många gånger att ta kommandon från den som beställt en avbildning. Som porträttör i Amerika kunde Zorn välja och vraka. Han vägrade således ställa upp när den stenrike John D. Rockefeller ville bli konterfejad och han kunde skriva hem till Emma att han smet undan gubben. Visst hade Zorn näsa för pengar, men starkare än att berika sig tycks ändå ha varit att få utlopp för sin febrila skaparlust.

Text: Harald Runblom, professor emeritus, Uppsala universitet; hrunblom@outlook.com

Nobelläger i Sydney

Den 27–29 oktober samlades elever, föräldrar och lärare från svenska skolor i hela New South Wales i Australien för ett läger i det natursköna bergsområdet Blue Mountains strax utanför Sydney. Temat för lägret var Alfred Nobel, och efter bara tre dagar hade alla barn blivit nobelprisvinnare i en av de sex olika nobelkategorierna; kemi, fysik, medicin, litteratur, fred och ekonomi. Nedan följer en rapport, skriven av Emilia, en av eleverna som deltog på lägret.

Fredagen

På fredagen kom vi fram till Blue Gum Lodge och träffade nya personer från olika platser i New South Wales. Några hade redan träffats innan, till exempel på Svenska Skolans Dag eller midsommar, men massor av barn fick nya vänner när vi delades upp i grupper och när vi gjorde lära-känna-lekar och kompisbingo.

Lördagen

På lördagen åt vi en mumsig frukost som bestod av ägg, bacon och potatisplättar vilket blev vårt bränsle för nobelaktiviteterna och lekarna vi skulle göra. Vi delades in i grupper med klasskamrater och främlingar som snart blev våra vänner. Grupperna fick välja sina lagnamn, vårt lagnamn var ”Godisarna”. Vi gjorde tre nobelstationer på morgonen. På kemi-stationen gjorde vi ett explosivt experiment, på fysik-stationen lärde vi oss om hur olika tyger påverkar friktion och på ekonomi-stationen lärde vi oss vad saker kostar i en affär. Efter detta fick vi morning tea vilket blev lite extra bränsle för de sista nobelstationerna. På fred-stationen lärde vi oss lite om olika goda människor som har påverkat världen, som Malala Yousafzai som kämpade för kvinnlig utbildning i Pakistan, och sorterade ordningen på när de

gjorde det (som en tidslinje). På litteratur-stationen fick vi ett ord och pratade om det, men istället för att säga ordet ”och” så var vi tvungna att säga ”elefant”. Vi gjorde också en uppgift i par där den ena var tvungen att beskriva ett svenskt bokomslag utan att visa det, och den andra fick rita det. Den sista nobelstationen var medicin, och (eller ska jag säga ”elefant”?) där fick vi lösa en gåta samt lära oss om hjärtat och hjärnan.

Efter lunch började etikettskolan där vi lärde oss hur man håller kniv och gaffel, hur man skålar, var man lägger sin kniv, gaffel, sked och glas, och hur man sjunger de traditionella svenska snapslåtarna. När vi sjöng de där snapslåtarna blev det väldigt högljutt och vi hade inte så bra etikett eftersom vi slog i bordet, men det var jättekul.

På eftermiddagen hade vi femkamp och delades in i nya grupper. De vuxna hjälpte till och vi gjorde olika utmaningar och lekar. Några exempel på utmaningar var ett minnesspel där man fick titta på grejerna i en minut och sedan försöka skriva upp hur många man kunde komma ihåg, en vattenutmaning där vi var tvungna att fylla upp en hink så snabbt som möjligt med lagmedlemmar som går fram och tillbaka med vatten i en liten kopp, en namnmatchningsaktivitet, en dechiffreering av en kod eller hemligt meddelande och en tipspromenad.

Efter vårt afternoon tea var det dags för egentid då många barn spelade fotboll, badminton eller volleyboll tillsammans för lite skoj. Efter detta gjorde vi oss i ordning för vår nobelmiddag och klädde upp oss. Vi hade vår speciella nobelmiddag där det fanns en röd matta med paparazzi som tog professionella bilder och en säkerhetsvakt. Vi åt tacos till middag och använde våra kunskaper från etikettskolan för att äta. Vi sjöng också våra snapssånger för personalen på Blue Gum lodge och åt efterrätt. När det

var klart hade vi vårt svenska disco, där vi dansade och sjöng med till ABBA och andra svenska låtar. Sedan gick både familjerna och lärarna ut i skogen för att sjunga runt lägerelden. Vi alla delade lite snacks och rostade marshmallows. Det var trevligt och mysigt att sjunga sånger tillsammans, speciellt de sånger som våra mormödrar och mammor sjöng för oss när vi var yngre och för de yngre barnen att lära sig sångerna.

Söndagen

Efter en smaskig pannkaksfrukost fick vi chansen att visa hur mycket vi lärt oss under helgen genom att gå en tipsrunda med tema Alfred Nobel. Efter det var det dags för helgens höjdpunkt – nobelprisutdelningen. Alla grupperna lyckades vinna ett nobelpris var, en från varje nobelprisstation. Vår grupp vann ekonomipriset! Priser delades också ut till de två bäst klädda bar-

nen under nobelmiddagen, samt till vinnarna av femkampen och tipspromenaden. Sedan återstod bara ännu en smarrig lunch innan vi packade ihop våra saker och begav oss hemåt igen, fyllda med nya kunskaper och minnen för livet!

Text Emilia Reade, Svenska Skolan i Sydney

Luciatradition på Mallorca

Under 42 år gick Svenska skolan Mallorca luciataåg på Palmas gator och torg. Det var uppskattat av staden, men ofta lite nervöst för skolan, med tanke på att det ibland kunde bli regn eller blåst. Firandet blev mer och mer populärt från år till år och det blev trångt på torget. Då vände vi oss till Palmas katedral som blev mycket glada över förfrågan.

Luciataåg i katedralen

Sedan 2017 har skolan arrangerat luciataåg i Palmas katedral med skolans samtliga elever, 140 tärnor och stjärngossar. Kvällen före var vi nervösa, berättar musklärare Diana Camuz-Hernandez och rektor Therese Lottini.

Tänk om det bara kommer några föräldrar som fyller de första bänkraderna och resten av katedralen står tom...

Men oron var obefogad. Det kom så mycket folk att vakterna fick stänga portarna framför näsan på människor som stod i kö.

Förutom hennes KH Birgitta, prinsessa av Sverige, och svenska konsulatet, bjuder vi in Palmas borgmästare och lokala politiker, samt samarbetspartners. Det har blivit en uppskattad tradition för Palmaborna. I år känns det mer angeläget än någonsin att samlas kring ett ljus och hoppfullt budskap i en orolig tid.

Samarbete med Svenska kyrkan

Vi samarbetar med Svenska kyrkan som brukar ordna kantor som spelar till elever-

nas sång. Tidigare hade Svenska kyrkan en fast anställd kantor på plats. Nu har tyvärr förutsättningarna för Svenska utlandskyrkor försämrats. Numera bygger verksamheten i huvudsak på volontärt arbete. Därför är vi extra glada och tacksamma att Svenska kyrkan även i år har lyckats ordna en pianist.

Kollekt till behövande

Vartannat år bestämmer katedralen vilket ändamål kollekten ska gå till och vartannat år skolan. I år är det vår tur att bestämma och då väljer vi en organisation som heter "Mallorca sense fam" (Mallorca utan hunger). Organisationen samlar in mat och förnödenheter till behövande på Mallorca och är helt ideell. Det känns viktigt och angeläget att hjälpa de människor som är mest utsatta på ön. Vi hoppas att vi ska lyckas samla in ca 1500 euro.

Fantastiska elever och lärare

Eleverna i årskurserna 0-9 börjar repetera luciasånger i början av november. De sjun-

ger på svenska, engelska, spanska och katalan. Eleverna går luciataåg på flera olika ställen under luciaveckan, såsom Svenska kyrkan, Svenska kyrkans vänförsamling "San Francisco de Paula", samt olika företag i Palma. Att foga samman elever i spridda åldrar bygger på ett enormt samarbete mellan elever och skolans lärare.

I slutändan handlar det om att varje elev tar uppgiften på allvar, sjunger och njuter!

Årets lucia

Den flicka som är äldst på grundskolan och gått längst tid på skolan, utses till att bli årets lucia. I år heter hon Melonie Marsh och har gått på skolan sedan hon var 3 år gammal.

Lucian kommer att hålla ett tal på katedralen och motta en gåva av stadens borgmästare.

Text: Therese Lottini, rektor Svenska skolan på Mallorca

VYKORT FRÅN

Tegelfasaden på Sverigekontakts fastighet på Dicksonsgatan har fogats om i november. Huset är ju byggt 1915 så den gamla fogen hade tjänat ut. Nu är det fint igen.

Från Klarälvdalen

Tack vare Sverigekontakt har jag en möjlighet att tillbringa fyra månader på Klarälvdalens folkhögskola. Skolan ligger i en liten, charmig by som är omgiven av natur. Det är lugnt och tyst här, vilket gör att jag kan koppla av. Jag har kommit hit i mitten av augusti och efter dessa två månader, kan jag ärligt säga att det är en av de bästa sakerna som har hänt mig hittills.

Jag har börjat lära mig svenska för tre år sedan, men det är nu som jag känner att mina språkkunskaper förbättras varje dag. Jag är på allmänkurs och därför pluggar vi ämnen som matematik, svenska, naturkunskap, religion eller samhällskunskap. På så sätt lär jag mig mycket om svensk historia, samhälle eller litteratur. Alla lärare och kursdeltagare är jättesnälla och de förklarar gärna om det är något jag inte förstår. Detta

gör att jag inte känner någon stress och kan delta aktivt i lektioner utan några hinder. Dessutom har jag möjlighet att delta i lektioner som hålls på natur- och faunavård kurs. Deras lektioner äger ofta rum utomhus, så jag får besöka naturreservat eller skogar och samtidigt förbättra mitt ordförråd inom naturvetenskap.

Att vara här är en fantastisk chans för mig att finna mig bland levande språk. Jag har upplevt en del av den svenska kulturen, smakat typiska svenska maträtter och träffat många trevliga människor. Jag är väldigt tacksam att jag fick komma hit och jag ser fram emot de kommande två månaderna som jag fortfarande har framför mig.

Text: Stipendiat Klaudia Kownacka, Polen

Nutidsorientering

Följde du med vad som hände i Sverige hösten 2023?

1. Årets Nobelpris i litteratur gick till Jon Fosse. Från vilket land kommer han?

- A. Norge
- B. Danmark
- C. Finland

2. Hur många lag från Göteborg kommer att spela i Allsvenskan i fotboll (herrar) under våren 2024?

- A. 2
- B. 3
- C. 4

3. Vem vann Allsvenskan i fotboll (damer) 2023?

- A. Linköping
- B. Häcken
- C. Hammarby

4. Vilka tre svenska deckarförfattare finns med på Time Magazine lista över de 100 bästa spänningsromanerna och deckarna?

- A. Marie Jungstedt, Camilla Grebe, Stefan Ahnhem
- B. Kristina Ohlsson, Katarina Wennstam, Leif GW Persson
- C. Camilla Läckberg, Henning Mankell, Stieg Larsson

5. Nu är SAOB (Svenska Akademiens ordbok) klar. Hur många år har det tagit?

- A. 80
- B. 140
- C. 220

6. Vem fick Augustpriset för bästa skönlitterära bok 2023?

- A. Lena Andersson
- B. Jonas Hassen Khemiri
- C. Andrev Walden

7. Snart är det jul. Vem blev årets julvärd i tv (SVT)?

- A. Carina Bergfeldt
- B. Kristian Luuk
- C. David Batra

8. På jul äter vi knäckebröd till sillen. Varför heter det just knäckebröd?

- A. Det kommer ifrån kruseknäcke, redskapet man använde för att kavla ut brödet med.
- B. Det kallas så eftersom brödet knastrar när man äter det.
- C. Det kommer ifrån att man lätt skulle kunna dela det, dvs. knäcka brödet.

9. Vad är årets julklapp?

- A. En gåva till UNICEF
- B. En stickad kofta
- C. Sällskapsspelet

10. Vem blev årets svensk i utlandet 2023?

- A. Sveriges alla krigskorrespondenter
- B. Jan Eliasson
- C. Greta Tunberg

11. Vem är personen på bilden som avled i oktober? Han är bland annat en känd allsångsledare på Skansen.

- A. Lasse Lönndahl
- B. Lasse Berghagen
- C. Ingvar Hirdwall

12. På jul äter många lutfisk. Vilken fisk är det oftast som blir lutfisk?

- A. Torsk
- B. Vitling
- C. Långa

13. Sverige har fått en ny polischef. Det är en kvinna för första gången på den posten. Vad heter hon?

- A. Petra Lundh
- B. Linda Staaf
- C. Carin Götblad

14. Snart kommer tomten, men vad är bakgrunden till ordet tomte?

- A. Ordet kommer från ordet tomt i betydelsen gård och tomten var dess beskyddare.
- B. Ordet kommer från tulta, dvs gå med ojämnt steg eftersom tomten förknippas med mycket snö.
- C. Ordet har med tomt, dvs. motsatsen till fullt att göra, när tomten kom fylldes skafferierna.

15. Vem har namnsdag på julaften?

- A. Adam
- B. Eva
- C. Staffan

Mejla svaren till lars.bergman@sverigekontakt.se. Du kan också skicka de rätta svaren till Sverigekontakt, Box 53066, 40014 Göteborg. Tre pristagare utses vid dragningen 15 februari 2024.

Lösning till nutidsorienteringen nr 3, 2023 var:

1C, 2B, 3C, 4A, 5B, 6C, 7A, 8A, 9C, 10B, 11C, 12B, 13A, 14C, 15A

Pristagare:

Claudia Ahlemeyer, Tyskland
Oili Jokinen, Finland
Kristina Sassanberg, Tyskland

GRATTIS!

FÖR ELEVER SOM VILL MER

SSHL är en internationell skola för elever som vill lägga extra fokus på sina studier eller som drömmer om att studera eller arbeta utomlands så småningom.

Vi erbjuder:

- svenska gymnasieprogram
- International Baccalaureate, IB

En IB-utbildning är gångbar över hela världen och öppnar upp dörrar för såväl svenska som internationella universitet.

På SSHL har vi högt akademiskt fokus, med fantastiska lärare, stort utbud av fritidsaktiviteter, elevvård och starkt studiestöd.

För internatelever finns tre alternativ:

- Heltidsinternat - för er som bor långt bort
- SSHL Traditionellt - res hem vissa helger
- Veckointernat - res hem varje helg

**Varmt välkomna att göra ett besök
eller kom och Provbo när det passar er!**

**SIGTUNASKOLAN
HUMANISTISKA LÄROVERKET**

Läs mer om Sveriges enda internationella internatskola på [SSHL.SE](https://sshl.se)